

İ'tikâf İbadetinin Fıkhî Boyutları

Hasan DEMİR

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Siirt Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, İslam Hukuku Anabilim Dalı, Siirt, Türkiye

Assist. Prof., Siirt University, Faculty of Theology, Department of Islamic Law, Siirt, Türkiye

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5881-1293> | ROR ID: <https://ror.org/05ptwtz25> | demirhasan733@gmail.com

Makale Bilgileri

Öz

Makale Geçmişi

Geliş: 01.04.2026

Kabul: 15.06.2026

Yayın: 30.06.2026

Anahtar Kelimeler:

İslam Hukuku,
İbadet,
İ'tikâf,
Hüküm,
Karşılaştırmalı Fıkıh.

Müslümanların ibadet hayatında önemli bir yere sahip olan İ'tikâf, İslâm hukuk geleneğinde farklı mezheplerin yorum ve değerlendirmelerine konu olmuş bir uygulama olarak öne çıkmaktadır. Bu çeşitlilik, İ'tikâfa dair mezhepler arasında ortaya çıkan görüş ayrılıklarının ve bu görüşlerin dayandığı gerekçelerin sistematik bir biçimde incelenmesini gerekli kılmaktadır. Bu doğrultuda çalışmanın amacı, söz konusu görüşleri bir araya getirerek dayandıkları gerekçeleri karşılaştırmalı biçimde açıklamaktır. Literatürde İ'tikâf ibadetinin çoğu zaman vaaz ve tasavvuf merkezli bir çerçevede ele alındığı, fıkhî boyutunun ise ya sınırlı biçimde incelendiği ya da tek bir mezhep perspektifiyle değerlendirildiği görülmektedir. Bunun yanı sıra bazı çalışmaların, meseleleri analitik bir çözümlemeye tâbi tutmaktan ziyade ansiklopedik nitelikte veri derlemeleriyle sınırlı kalması, İ'tikâfın fıkhî çerçevesinin mezhepler arası mukayeseli ve sistematik bir yaklaşımla ele alınmasını gerekli kılmaktadır. Bu bağlamda çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden doküman analizi yöntemi kullanılmakta; başta Hanefî, Mâlikî, Şâfiî ve Hanbelî mezheplerine ait klasik fıkıh eserleri olmak üzere, Zâhirî ekolüne ait kaynaklar da incelemeye dâhil edilmektedir. Yapılan inceleme neticesinde, İ'tikâfın meşrûiyeti ve temel çerçevesi konusunda mezhepler arasında büyük ölçüde bir ittifak bulunduğu; buna karşılık sürenin alt ve üst sınırı, İ'tikâfın cami ile ilişkisi, kadınların İ'tikâf mekânı ve İ'tikâfı bozan fiiller gibi konularda belirgin görüş ayrılıklarının ortaya çıktığı tespit edilmektedir.

The Jurisprudential Dimensions of the İ'tikâf Observance

Article Info

Abstract

Article History

Received: 01.04.2026

Accepted: 15.06.2026

Published: 30.06.2026

Keywords:

Islamic Law,
Worship,
İ'tikâf,
Ruling,
Comparative
Jurisprudence.

İ'tikâf, which holds an important place in the devotional life of Muslims, stands out as a practice that has been the subject of interpretations and evaluations by different schools of thought in the Islamic legal tradition. This diversity necessitates a systematic examination of the divergent views and their underlying legal justifications. Accordingly, this study aims to consolidate these perspectives and provide a comparative analysis of their evidentiary bases. The existing literature often addresses İ'tikâf within a homiletic or Sufi framework, frequently leaving its juridical (fiqhî) dimension either insufficiently explored or confined to a single sectarian perspective. Furthermore, since many studies limit themselves to encyclopedic data compilation rather than analytical scrutiny, a systematic and comparative approach to the legal framework of İ'tikâf becomes essential. In this context, the study employs document analysis, a qualitative research method, examining classical legal texts of the Hanafi, Mâliki, Shafi'i, and Hanbali schools, while also incorporating sources from the Zahiri school. The findings indicate a broad consensus among the schools regarding the legitimacy and basic framework of İ'tikâf; however, significant legal disagreements emerge concerning its minimum and maximum duration, its spatial relationship with the mosque, the designated areas for women's İ'tikâf, and the specific acts that invalidate the worship.

Atıf/Citation: Demir, Hasan. "İ'tikâf İbadetinin Fıkhî Boyutları". *Akif* 56/1 (2026), 37-60. <https://doi.org/10.51121/akif.2026.94>

"This article is licensed under a **Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License** (CC BY-NC 4.0)" / Bu makale, **Atıf-GayriTicari (CC BY-NC 4.0) Uluslararası Lisansı** altında lisanslanmıştır."

Giriş

İ'tikâf, bireyin Allah Teâlâ'nın rahmet ve mağfiretine yönelerek dünyevî meşguliyetlerden uzaklaşması ve ahiret bilinciyle derinleşmesi anlamına gelmektedir. Başka bir ifadeyle, i'tikâf, bireyin Allah Teâlâ'ya kulluğunu açık bir şekilde ortaya koyma iradesidir. Bu bağlamda, i'tikâfa giren kimsenin hâli "kendisini yüce Rabb'inin huzuruna bırakıp, beni bağışlayana kadar buradan ayrılmayacağım" diyen bir kişinin hâline benzetilmiştir.¹ İ'tikâfın ihmal edilmemesi gerektiğine dair İbn Şihâb ez-Zührî (ö. 124/742) şu ifadeyi kullanmıştır: "İnsanların i'tikâfı nasıl terk ettiklerine hayret ediyorum. Zira Hz. Peygamber, bazı uygulamaları yerine getirir, bazılarını ise terk ederdi. Ancak i'tikâfı, vefat edinceye kadar hiçbir zaman terk etmemiştir."²

İ'tikâf, bir tür halvet ve inzivâ olarak değerlendirilmektedir. Başka bir ifadeyle, topluluktan ve kalabalıktan uzaklaşmayı ifade etmektedir.³ Sahâbeden İbn Abbas (ö. 68/687-88), dinî açıdan geçerli sayılan tek halvet biçiminin i'tikâf olduğunu belirtmiştir. Nitekim rivâyete göre gündüzleri oruç tutup geceleri ibadetle geçiren ancak cuma namazına ve cemaatle namaza iştirak etmeyen bir kimse hakkında şöyle denmiştir: "O, ateşin içindedir."⁴ Zira ümmet için meşrû olan halvet, özellikle Ramazan ayında ve bilhassa da son on gününde Hz. Peygamber'in uyguladığı şekilde camilerde gerçekleştirilen i'tikâftır.⁵ Bu yönüyle i'tikâf, sadece fiziksel bir geri çekilme değil, kulun iç dünyasında derin bir restorasyon sürecidir. Kişi, i'tikâf sayesinde dünyevî meşguliyetlerin zihninde ve kalbinde oluşturduğu dağınıklığı toplama imkânı bulur. Dış dünya ile bağları geçici olarak koparmak, kalbin bütünüyle Mevlâ'ya yönelmesine ve nefsin bencil arzularından arınmasına imkân tanır. Dolayısıyla i'tikâf sosyal sorumlulukları ihmal etmeden, mabedin mânevî ikliminde ruhu dinlendiren ve kişiyi toplumsal hayata daha güçlü bir iradeyle döndüren bir "mânevî terbiye" mektebidir.⁶

¹ Alâüddîn Ebû Bekr b. Mes'ûd Kâsânî, *Bedâ'i'u's-sanâ'i' fi tertîbi's-şerâ'i'* (Beirut: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1986), 2/108.

² Ebû Muhammed Mahmûd b. Ahmed Bedruddîn 'Aynî, *'Umdetu'l-kârî şerhu Sahîhi'l-Buhârî* (Beirut: Dâru İhyâi't-Turâsî'l-Arabî, ts.), 11/140; Ebû Bekr b. Alî Radiyyüddîn Haddâd, *el-Cevheretü'n-neyyire* (Kahire: el-Matbaatü'l-Hayriyye, 1322), 1/145. "

³ Kur'ân-ı Kerîm'de Hz. Dâvûd'un kıssası anlatılırken, onun mescitte bulunduğu sırada davacıların duvardan atlayarak mihraba girdikleri ifade edilmektedir. Bu anlatımda, Hz. Dâvûd'un o esnada namazla meşgul olduğu, gelenleri fark etmediği ve günlerini bölümlere ayırarak bazı günlerde davalara baktığı, diğer günlerde ise mescitte ibadete kapandığı anlaşılmaktadır. Bu durum, Hz. Dâvûd'un zaman zaman kendisini mescitte ibadete tahsis ettiğini, yani i'tikâfa benzer bir uygulama gerçekleştirdiğini göstermektedir. Benzer şekilde Hz. Mûsâ'nın da vahiy almak üzere Tûr Dağı'na çekilmesi, halktan uzaklaşarak Allah Teâlâ'ya yönelmesi ve bu sürecin otuz gün olarak başlayıp on gün daha ilave edilerek kırk güne tamamlanması onun da i'tikâfa benzer bir ibadet pratiği gerçekleştirdiğini göstermektedir. Bu örnekler, birkaç günlüğüne bireyin Allah Teâlâ'yla beraber olmak için halkla irtibatı kesme eyleminin -yani i'tikâfın- birçok peygamberin hayatında yer aldığını ortaya koymaktadır. İbadetin tarihsel ve evrensel yönünü vurgulamaktadır. Abdullah Acar, *Fikhî Açından Kuran Kıssaları* (Konya: E-kopi Yayınları, 2010), 324-326.

⁴ Ebû Bekr Abdullâh b. Muhammed b. Ebî Şeybe el-Küfî İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, thk. Kemâl Yusuf el-Hût (Riyad: Mektebetü'r-Rüşd, 1409h.), 1/304; Ebû İsâ Muhammed b. İsâ b. Sevre (Yezîd) Tirmizî, *el-Câmi'u'l-kebîr-Sünen-i Tirmizî*, thk. Beşşâr 'Avvâd Ma'rûf (Beirut: Dâru'l-Ğarbi'l-İslâmî, 1998), "Salât", 162.

⁵ Ebû'l-Ferec Zeynüddîn Abdurrahmân b. Ahmed b. Abdurrahmân Receb el-Bağdâdî ed-Dımaşkî İbn Receb, *Letâifü'l-meârif* (b.y.: Dâru İbn Hazm, 2004), 190.

⁶ İbadetler fikhî içerisinde müstesna bir yere sahip olan i'tikâf konusu, İslâm ilim geleneğinde bugüne dek çok yönlü ve kıymetli pek çok araştırmaya konu olmuştur. Tespit edebildiğimiz kadarıyla Türkiye'de i'tikâf alanında yapılan çalışmalar arasında Emrah Dindi'nin "*Cahiliye Araçlarında Ramazan Ayı, İtikâf ve Oruç*; Ahmet Canan Karakaş'ın "*İtikâfın Manevî Zekâ, Dinî Şuur ve Endişe Şiddeti Üzerine Etkisi*", Ramazan Çöklü'nün "*Haneffî Mezhebine Göre İtikâf İbadeti*", Ali Gül'ün "*Mutekiflerin İtikâf Tecrübeleri ve İtikâfın Şahsiyet Terbiyesindeki Rolü*" başlıklı makaleleri; ayrıca Abdürrezzâk el-Kubeysî'nin "*İtikâf Hükümleri ve Müslüman Hayatındaki Yeri*" adlı eseri ile Evcân Cihangir'in "*Fıkıhta İtikâf, Sivaslı Numan Efendi ve İtikâfa Dair Risâlesi*" başlıklı tezi yer almaktadır. Arap dünyasında i'tikâf üzerine yapılan çalışmalara bakıldığında Ahmed İbrahim Hasan ile Abdullah

1. İ'tikâfın Tanımı ve Mahiyeti

Arapça "A-K-F" kökünden türeyen "i'tikâf" kelimesi, sözlükte kararlılıkla durmak, hapsedmek, ayrılmamak, ısrarla yönelmek, ikâmet etmek ve bükmek gibi anlamlara gelmektedir.⁷ İstilâhî açıdan i'tikâf, farklı şekillerde tanımlanmaktadır. Seyyid Şerîf el-Cürcânî (ö. 816/1413), *et-Ta'rifât* adlı eserinde i'tikâfı, "oruçlu bir kimsenin cuma namazı kılınan bir mescitte niyet ederek bir süre kalması" şeklinde tarif etmektedir.⁸ İ'tikâf, kalbi dünyevî meşguliyetlerden arındırarak kişinin kendisini bütünüyle Mevlâ Teâlâ'ya yönlendirmesi şeklinde de tanımlanmaktadır.⁹ Hanbelî fakihlerden İbn Receb (ö. 795/1393), i'tikâfı, yaratıcıyla bağ kurmak amacıyla yaratılanlarla olan bağları koparmak şeklinde tanımlamaktadır.¹⁰ Bu mânevî zemine karşılık Hanefî literatürü, ibadetin fikhî çerçevesini daha teknik kriterlerle belirlemiştir.

Hanefî mezhebine ait klasik fıkıh literatüründe i'tikâf niyet ve oruç şartıyla mescitte kalmak¹¹, niyet ve oruç gibi belirli vasıflar eşliğinde özel bir mekânda bulunmak¹² beş vakit

Abdulmuhsin'in *el-İtikâf fi'l-Kur'âni'l-Kerîm: Dirâse Mevzû'îyye*, Ali Hasan Abdulhamit Halebî'nin *el-İnsâf fî Ahkâmî'l-İ'tikâf* Halid b. Ali Muşeykîh'in *Fıkhu'l-İ'tikâf*, Salih Muhammed Ebü'l-Hac'ın *el-Câmi' fî Ahkâmî's-Savm ve'l-İ'tikâf* adlı çalışmaları öne çıkmaktadır. Detaylar için bk. Emrah Dindi, "Cahiliye Araplarında Ramazan Ayı, İtikâf ve Oruç", *Yakın Doğu Üniversitesi İslam Tetkikleri Merkezi Dergisi* 3/2 (Kasım 2017), 27; Ahmet Canan Karakaş, "İtikâfın Manevi Zekâ, Dînî Şuur ve Endişe Şiddeti Üzerine Etkisi", *Akademik Platform İslami Araştırmalar Dergisi* 3/1 (Mart 2019), 1-12; Ramazan Çöklü, "Hanefî Mezhebine Göre İtikâf İbadeti", *Tasavvur / Tekirdağ İlahiyat Dergisi* 10/1 (Haziran 2024), 309-341; Ali Gül, "Mutekiflerin İtikaf Tecrübeleri ve İtikâfın Şahsiyet Terbiyesindeki Rolü", *Harran İlahiyat Dergisi* 51 (Haziran 2024), 1-25; Abdürrezzâk Kubeyî, *İtikâf Hükümleri ve Müslüman Hayatındaki Yeri*, ed. Enes Yiğit, çev. Nureddin Yıldız (İstanbul: İdrak Yayınları, 2021); Evcan Cihangir, *Fıkıhta İtikâf, Sivas'lı Numan Efendi ve İtikâfa Dair Risâlesi* (Sivas: Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2020); Ahmed İbrahim Hasan - Abdullah Abdulmuhsin, "el-İtikâf fi'l-Kur'âni'l-Kerîm: Dirâse Mevzû'îyye", *Mecelletu'l-Bâhisi li'l-'Ulûmi'l-İslâmiyye*, (10 Haziran 2024), 163-187; Ali Hasan Abdulhamit Halebî, *el-İnsâf fî ahkâmî'l-i'tikâf* (Ammân: el-Mektebetu'l-İslâmiyye, 1987); Halid b. Ali Muşeykîh, *Fıkhu'l-i'tikâf* (Riyad: Dâr Asdâ'i'l-Muctema', 1999); Salih Muhammed Ebü'l-Hac, *el-Câmi' fî ahkâmî's-savm ve'l-i'tikâf* (Amman: Merkez Envârü'l-Ulemâ li'd-Dirâsât, 2020). Mevcut literatür incelendiğinde bu alanda kaleme alınmış çalışmaların tamamının kendi bağlamı içerisinde son derece kıymetli ve yol gösterici olduğu görülmektedir. Bu çerçevede bazı eserler konuyu âyet merkezli tefsir yöntemiyle ele almakta, bazıları mezhep eksenli hukukî analizler sunmaktadır. Diğer bir kısmı ise ansiklopedik veri derlemeleri veya ibadetin mânevî boyutuna odaklanan yaklaşımlar geliştirmektedir. Eldeki araştırma, konuya dair geniş literatürü dikkate alarak, mevcut fikhî verileri ve tartışmaları makale boyutunun imkânları dâhilinde analitik bir yaklaşımla ele almayı amaçlamaktadır. Çalışmada doküman analizi yöntemi kullanılarak başta Hanefî, Şâfiî, Mâlikî ve Hanbelî mezheplerine ait klasik fıkıh eserleri olmak üzere temel kaynaklar incelenecektir. Analiz süreci dört mezhebin yaklaşımlarıyla sınırlı tutulmayacak, konunun daha kapsamlı biçimde değerlendirilebilmesi amacıyla gerekli görülen yerlerde Zâhirî ekolü ile diğer bazı fikhî mezheplerin yaklaşımlarına da değinilecektir. Bu çerçevede i'tikâfın şartları, süresi, mekânı, niyeti, kadınların i'tikâfı, ibadetle ilişkili hükümleri ve bozucu unsurları gibi başlıklar, mezheplerin yaklaşım farklılıkları dikkate alınarak karşılaştırmalı biçimde ele alınacaktır.

⁷ Ebü Abdîrrahmân Halîl b. Ahmed Ferâhîdî, *Kitâbü'l-'Ayn*, thk. Mehdî el-Mahzûmî - İbrahim es-Sâmerrâî (b.y.: Dâr ve Mektebetu'l-Hilâl, ts.), 1/205-206; Ebü't-Tâhir Mecdüddîn Muhammed b. Ya'kûb Fîrûzâbâdî, *el-Kâmûsü'l-muhît* (Beyrut: Mektebetu Tahkîki't-Türas fi Müessesetir-Risale, 2005), 839; Ebü'l-Feyz Muhammed b. Muhammed b. Abdîrrezzâk el-Bilgrâmî el-Hüseynî Zebîdî, *Tâcü'l-'arûs min cevâhiri'l-kâmûs* (Kuveyt: Matbaatü Hukûmeti'l-Kuveyt, 1994), 24/179-181; İbrahim Mustafa vd., *el-Mu'cemu'l-vasîf* (Dâru'd-Da'va, ts.), 2/619.

⁸ Ebü'l-Hasen Alî b. Muhammed b. Alî es-Seyyid eş-Şerîf Cürcânî, *et-Ta'rifât* (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1983), 31.

⁹ Cürcânî, *et-Ta'rifât*, 31.

¹⁰ İbn Receb, *Letâifü'l-meârif*, 191.

¹¹ Ebü'l-Hüseyn Ahmed b. Ebî Bekr Kudûrî, *el-Muhtasar*, thk. Kâmil Muhammed Muhammed Üveyde (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1997), 65; Ebü Muhammed Fahrüddîn Osmân b. Alî el-Bârîî Zeylâî, *Tebyînü'l-hakâik şerhu Kenzi'd-dekâik* (Kahire: el-Matbaatü'l-Kübra'l-Emîriyye, 1313), 1/347; Ekmelüddîn Muhammed b. Mahmûd b. Ahmed er-Rûmî el-Mısırî Bâbertî, *el-İnâye şerhu'l-Hidâye* (Beyrut: Dâru'l-Fikr, ts.), 2/390.

¹² Ebü'l-Fazl Mecdüddîn Abdullâh b. Mahmûd b. Mevdûd Mevsîlî, *el-İhtiyâr li-ta'îli'l-Muhtâr*, ed. Mahmûd Ebü Dakika (Kâhire: Matbatu'l-Halebî, 1937), 1/136.

namazın eda edildiği bir mescitte niyetle ikamet etmek¹³ şeklinde tanımlanmaktadır. Şâfiî fıkıh geleneğinde ise kavramın mahiyeti, ibadetin şekli unsurları üzerinden tasvir edilerek belirli bir vasıfla özel bir mekânda kalma fiili¹⁴, özel bir ikame¹⁵, muayyen bir şahsın belirlenmiş bir mekânda ve yine belirlenmiş bir biçimde bulunması¹⁶ ve niyet etmek suretiyle mescitte yer almak¹⁷ olarak tarif edilmektedir. Mâlikî mezhebi âlimlerinden İbn Abdülber (ö. 463/1071), i'tikâfı "mescitte oturmak, ticaret ve benzeri dünyevî işlerden uzak durmak, cinsel ilişki gibi mubah fiillerden de kaçınarak mescide bağlı kalmak" şeklinde açıklamaktadır.¹⁸ Hanbelî fakîhi İbn Receb (ö. 795/1393), i'tikâfı fikhî bir prosedürün ötesinde, kişinin kendisini bütünüyle Allah Teâlâ'ya itaate vakfetmesi ve dünyevî meşguliyetlerden sıyrılarak kalbini yalnızca yüce Rabbine yöneltmesi olarak tanımlamaktadır. Ona göre bu ibadetin özü, kulun dış dünyayla bağını keserek iç dünyasında derin bir arınma ve teslimiyet süreci başlatmasından ibarettir.¹⁹

Mezheplerin i'tikâf tanımları birlikte değerlendirildiğinde, bazı tariflerin ibadetin fıkhî şart ve şekillerine, bazılarının ise ahlâkî ve mânevî boyutuna vurgu yaptığı görülmektedir. Bununla birlikte tüm tanımlar niyet, belirli bir mekânda bulunma ve dünyevî meşguliyetlerden uzaklaşma ortak paydasında birleşmektedir.

2. İ'tikâfın Hükümü

İslâm hukuk ekolleri, i'tikâfın aslen meşrû ve faziletli bir ibadet olduğu hususunda ittifak içerisinde. Ancak bu meşrûiyetin fıkhî hükümü noktasında farklı çıkarımlarda bulunmaktadırlar. Hanefî mezhebine göre i'tikâfın hükümü normal zamanlarda müstehap olmakla birlikte Ramazan ayının son on gününde sünnet-i müekke olarak kabul edilmektedir. Zira Hz. Peygamber, bu uygulamayı kesintisiz biçimde sürdürmüş ve bu yönüyle ümmetine fiilî bir sünnet olarak miras bırakmıştır.²⁰ Bazı âlimler, i'tikâfın mahiyetindeki bu sürekliliğe ve nebevî uygulamadaki vurguya dayanarak, ibadeti herhangi bir zaman ayrımı yapmaksızın mutlak olarak sünnet şeklinde nitelemişlerdir.²¹

Hanefî mezhebine göre i'tikâf iki durumda vâcip olur. Bunlardan ilki, kişinin i'tikâfa girmeyi kendisine adamasıdır. Örneğin, bir kimsenin "Falan işim gerçekleşirse veya falan hastam iyileşirse bir aylık i'tikâf üzerime farz olsun" şeklindeki ifadesi, nezrin gerçekleşmesiyle birlikte i'tikâfı vâcip kılar. İkinci durum ise kişinin i'tikâfa fiilen başlamasıdır. Zira Hanefî mezhebine göre sünnet bir ibadete başlamak, onu tamamlama bakımından bağlayıcılık arz eder.²² Zaman tayin etmeksizin bir aylık i'tikâfa girmeyi nezreden kimse, bunu ömrü boyunca eda edebilir. Ancak, ölüm sebebiyle eda edemeyeceğini düşünen bir kişinin, Ramazan orucunun kazasında olduğu gibi fidye verilmesini vasiyet etmesi gerekir. Şayet kişi bu hususta bir

¹³ Ebü'l-İhlâs Hasen b. Ammâr b. Alî el-Vefâî el-Mısrî Şürûnbülâlî, *Merâkî'l-felâh bi-İmdâdi'l-fettâh*, ed. Naîm Zerzûr (el-Mektebetü'l-Asriye, 2005), 264.

¹⁴ Ebü'l-Hasen Alî b. Muhammed el-Basrî Mâverdi, *el-Hâvi'l-kebîr*, thk. Alî Muhammed Mu'avvad - 'Âdil Ahmed 'Abdulmevcûd (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1999), 3/481.

¹⁵ Bedruddîn Ebü'l-Fazl Muhammed b. Ebîbekîr el-Esedî eş-Şâfiî İbn Kâdî Şühbe, *Bidâyetü'l-muhtâc fi şerhi'l-Minhâc*, thk. Enver b. Ebîbekîr Şeyheyî'd-Dâğîstân (Cidde: Dâru'l-Minhâc, 2011), 1/597.

¹⁶ Ebü'l-Abbâs Ahmed b. Muhammed b. Hacer İbn Hacer el-Heytemî, *el-Minhâcü'l-Kavîm Şerhu Mukaddimetü'l-Hadramiyye* (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2000), 266.

¹⁷ Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed el-Hatîb Şirbînî, *Muğni'l-muhtâc ilâ marifeti me'ânî elfâzi'l-Minhâc* (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1994), 2/188.

¹⁸ Ebü Ömer Cemâlüddîn Yûsuf b. Abdillâh en-Nemerî İbn Abdülber, *el-Kâfî fi fıkhî ehli'l-Medîne*, thk. Muhammed Ahyed el-Moritânî (Riyad: Mektebetü'r-Riyâd el-Hadîse, 1980), 1/352.

¹⁹ İbn Receb, *Letâifü'l-meârif*, 191.

²⁰ Haddâd, *el-Cevheretü'n-neyyire*, 1/145.

²¹ Muhammed b. Ahmed b. Ebî Ahmed Ebü Bekr Alâüddîn Semerkandî, *Tuhfetü'l-fukahâ'* (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1994), 1/371; Ebü'l-Fazl Mecdüddîn Abdullâh b. Mahmûd b. Mevdûd Mevsilî, *el-İhtiyâr li-ta'lîli'l-Muhtâr*, thk. Mahmûd Ebü Dakika (Kahire: Matbatü'l-Halebî, 1937), 1/136.

²² Kâsânî, *Bedâ'î'u's-sanâ'i'*, 2/108.

vasiyette bulunmaksızın vefat ederse, i'tikâf fidyasının terekesinden ödenmesi hukuken zorunlu değildir.²³

Haraşî'nin (ö. 1101/1690) aktardığına göre Mâlikî mezhebinde i'tikâf nâfile bir ibadet olup meşhur görüşe göre müstehap kabul edilmektedir. Mezhebin genel eğiliminde bu ibadet, 'sünnet' kategorisinde değerlendirilmez. Zira Hz. Peygamber'in bu uygulamayı zaman zaman terk etmiş olması, sünnetin teknik tanımında aranan 'devamlılık' unsurunun i'tikâf için tam manasıyla gerçekleşmediği kabul edilmektedir.²⁴ Bununla birlikte Mâlikî geleneği içerisinde i'tikâfı, özellikle Ramazan'ın son on günündeki istikrarlı uygulama sebebiyle sünnet olarak niteleyen İbn Abdülber, İbnü'l-Arabî (ö. 543/1148) ve İbn Abdüsselâm (ö. 749/1348) gibi fakihler de mevcuttur. Bu durum, mezhep içinde i'tikâfın hükmüne dair mutlak bir görüş birliğinin bulunmadığını göstermektedir.²⁵

Şâfiî mezhebine göre i'tikâf, sünnet-i müekkeke olup her vakitte yapılması müstehap kabul edilmektedir. Bununla birlikte, Hz. Peygamber'e ittiba etmek ve Kadir gecesini aramak maksadıyla özellikle Ramazan ayının son on gününde i'tikâfa girmek daha faziletli görülmektedir.²⁶ Bir kimse vefat ettiğinde üzerinde i'tikâf borcu bulunuyorsa, bu ibadet onun adına yerine getirilmez ve bu konuda fidye verilmesi de gerekmez. Zira bu hususta herhangi bir nas mevcut değildir. Şâfiî'nin talebelerinden Büveytî (ö. 231/846) i'tikâfın kişi adına eda edilebileceğini ileri sürmüş ve bu görüşünü oruçla kıyas yoluyla temellendirmiştir. Çünkü hem oruç hem de i'tikâf, kişinin kendisini birtakım fiillerden uzak tutması ve nefsini sınırlaması esasına dayanır. Şâfiî'den nakledilen bir rivâyete göre de kişi adına onun velisi tarafından her bir gün ve gece için bir "müd"²⁷ miktarı yiyecek fidyesi verilmesi mümkündür.²⁸ Şâfiî mezhebine göre nezredilen i'tikâfta, eğer kişi açıkça ardışık günler şartını zikrederse bu bağlayıcı olur. Fakat böyle bir şart koşulmamışsa günlerin birbirine eklenmesi (tetâbu) farz değildir. Bu şekilde bir ifa sadece müstehap kabul edilir. Günlerin arasındaki geceler ise ayrıca niyet edilmedikçe i'tikâfa dâhil sayılmaz.²⁹

Hanbelî mezhebine göre i'tikâf, dinî açıdan sünnet kabul edilen bir ibadettir. Özellikle Ramazan ayının son on gününde icra edilmesi, Hz. Peygamber'in uygulamasına dayalı olarak daha faziletli görülmektedir.³⁰ Nitekim Hz. Âişe, "Resûlullah Ramazan'ın son on gününde i'tikâfa girerdi. Vefat edinceye kadar bunu sürdürdü. Daha sonra eşleri onun ardından i'tikâfa girdiler"³¹ şeklindeki rivâyetiyle bu uygulamanın sürekliliğine işaret etmiştir. Hanbelîler,

²³ Kâsânî, *Bedâ'î'u's-sanâ'i*, 2/118.

²⁴ Muhammed b. Abdillâh Haraşî, *Şerhu Muhtasarı Halil* (Beyrut: Dâru Fikr li't-Tibâe, ts.), 2/266-267; Şihâbuddîn Ahmed b. Ganîm b. Sâlim el-Ezherî Nefrâvî, *el-Fevâkihu'd-Devvânî 'alâ Risâleti İbn Ebî Zeyd el-Kayravânî* (b.y.: Dâru'l-Fikr, 1995), 1/320.

²⁵ İbn Abdülber, *el-Kâfi fi fihki ehli'l-Medîne*, 1/352; Nefrâvî, *el-Fevâkihu'd-Devvânî*, 1/320.

²⁶ Ebû Zekeriyâ Yahyâ b. Şeref Nevevî, *Ravdatü't-tâlibîn ve umdetü'l-müttakîn*, thk. Zuheyr eş-Şâvîş (Beyrut: el-Mektebü'l-İslâmî, 1991), 2/389; İbn Kâdî Şühbe, *Bidâyetü'l-muhtâc fi şerhi'l-Minhâc*, 1/597.

²⁷ "Müd" kelimesi, sözlükte "elleri öne doğru uzatmak" anlamındaki medd kökünden türemiş olup, iki avucun öne uzatılarak birleştirilmesiyle alınan tahıl miktarını ifade eder. Genellikle hububat ve bakliyat gibi kuru gıdaların ölçümünde kullanılan bu ölçek, İslâmî literatürde fitr sadakası, kefare, abdest ve vergi gibi dinî-mali yükümlülüklerin miktarını belirlemede temel birim olarak yer almıştır. Hz. Peygamber döneminde kullanılan ve "şer'î müd" olarak adlandırılan bu ölçek, tarih boyunca farklı coğrafyalarda çeşitli hacim ve ağırlıklarla karşılanmaya çalışılmış; bu durum mezhepler arasında ihtilaflara yol açmıştır. Cengiz Kallek, "Müd", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2006), 31/457-458.

²⁸ Şirbînî, *Muğnil-muhtâc*, 2/173.

²⁹ Şirbînî, *Muğnil-muhtâc*, 2/197-198.

³⁰ Muvaffakuddîn Abdullah b. Ahmed el-Makdisî İbn Kudâme, *el-Kâfi* (Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiye, 1994), 1/454.

³¹ Ebû Abdillâh Ahmed b. Muhammed b. Hanbel eş-Şeybânî Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, thk. Şuayb el-Arnaût - Âdil Mürşid (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 2001), 41/160; Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail Buhârî, *Sahîh*, ed. Muhammed Züheyr (Beyrut: Dâru Tavki'n-Necât, 1422), "i'tikâf", 1; Ebû'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc Müslim, *el-Câmi'u's-sahîh*, thk. Muhammed Fuâd Abdulbakî (Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, ts.), "i'tikâf", 5.

İ'tikâfın vâcip olmadığını, sahâbenin bu ibadeti sürekli olarak yerine getirmemesi ve başkalarını da bu konuda yönlendirmemesiyle temellendirmiştir. Ancak İ'tikâfın nezir yoluyla adanması hâlinde hükmü değişmekte ve vâcip hâle gelmektedir. Bu durum, Hz. Peygamber'in "Kim Allah Teâlâ'ya itaat etmeyi adarsa, O'na itaat etsin"³² şeklindeki hadisiyle desteklenmektedir.³³

İslâm hukuk ekolleri İ'tikâfın aslen meşrû ve faziletli bir ibadet olduğu hususunda ittifak içerisindedir. Bu meşrûiyetin fıkhî niteliğinin detaylarında farklı çıkarımlara yöneldikleri görülmektedir. Mezhepler arasındaki bu yaklaşım farklılıkları, esasen Hz. Peygamber'in nebevî uygulamasını ve bu uygulamanın sürekliliğini anlamlandırma biçimindeki usulî tercihlerden kaynaklanmaktadır. Nitekim fakihler, Resûlullah'ın bir fiili devamlı olarak yerine getirmesinin hangi hukukî sonuca delalet ettiği hususunda farklı değerlendirmelerde bulunmuşlardır. Bazı fakihler, Hz. Peygamber'in Ramazan'ın son on gününde İ'tikâfa düzenli şekilde devam etmesini ve bu uygulamayı ümmetine fiilî olarak öğretmesini, sünnet hükmünün temel göstergelerinden biri kabul etmişlerdir. Buna karşılık diğer bazı fakihler, sünnetin teknik anlamda sabit olabilmesi için sadece devamlılığın değil, terk edilmeme unsurunun da bulunması gerektiğini ileri sürmüşlerdir. Bu nedenle Hz. Peygamber'in bazı yıllarda İ'tikâfı terk etmiş olmasını veya farklı zamanlarda uygulamanın kesintiye uğramasını hüküm tespitinde dikkate almışlardır.

3. İ'tikâfın Rükünleri

İ'tikâfın rükünleri konusunda mezhepler arasında farklılıklar bulunmaktadır. Çoğunluğa göre İ'tikâfın dört temel rüknü vardır: İ'tikâfa giren kişi (mu'tekif), niyet, İ'tikâfın gerçekleştiği mekân (mu'tekefü fih) ve mescitte kalma (lûbs). Hanefî mezhebine göre ise İ'tikâfın yalnızca bir rüknü vardır. O da mescitte kalmaktır. Diğer unsurlar ise rükün değil, şart olarak değerlendirilir. Mâlikî mezhebi ise bu dört unsura ilaveten orucu da İ'tikâfın rüknü kabul ederek toplamda beş rükün belirlemiştir.³⁴

İ'tikâf ibadetinin geçerli ve faziletli bir şekilde yerine getirilmesi, mescidin niteliğiyle doğrudan ilişkilidir. Bu ibadetin temel şartlarından biri mescitte bulunmaktır. Bu bağlamda, mescitler arasında fazilet sıralaması yapıldığında en üstün olan Mescid-i Harâm'dır. Ardından Mescid-i Nebevî gelir. Bu iki mescitten sonra ise cemaat sayısı bakımından en fazla olan mescit, İ'tikâf için tercih edilmesi gereken mekân olarak öne çıkar.³⁵

4. İ'tikâfın Şartları

İ'tikâfın geçerliliği hem bu ibadeti yerine getiren kişinin taşıması gereken niteliklere hem de ibadetin icra edildiği mekânın özelliklerine bağlıdır. Aynı zamanda ilgili şartlar, İ'tikâfın fıkhî açıdan geçerli sayılabilmesi için belirleyici unsurlar arasında yer alır. Bu bağlamda, aşağıda söz konusu şartlar ele alınacaktır.

³² Ebû Abdillâh Muhammed b. İdrîs b. Abbâs Şâfiî, *el-Müsned* (Beyrut: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1400), 339; Ebu Abdillâh Mâlik b. Enes b. Mâlik Mâlik, *Muvattâ* (Beyrut: Dâru İhyâ't-Turâsî'l-Arabî, 1985), "Kitâbu'n-Nuzûr ve'l-Eymân", 8; Ebû Muhammed Abdullah b. Abdurrahmân Dârimî, *Sünen*, thk. Hüseyin Selîm Esed ed-Dârânî (Suudi Arabistan: Dâru'l-Muğnî, 2000), "Kitâbu'n-Nuzûr ve'l-Eymân", 3; Süleymân b. Eş'as el-Ezdî es-Sicistânî Ebû Dâvûd, *es-Sünen*, thk. Şuayb Arnavût - Muhammed Kâmil Karabellî (Beyrut: Dâru'r-Risâle el-'Âlemiyye, 2009), "Kitâbu'n-Nuzûr ve'l-Eymân", 22.

³³ İbn Kudâme, *el-Kâfi*, 1/454.

³⁴ Semerkandî, *Tuhfetü'l-fukahâ*, 1/372; Nevevî, *Ravdatü't-tâlibîn ve umdetü'l-müttakîn*, 2/391; Abdullah b. Muhammed Tayyâr vd., *el-Fıkhü'l-müeyesser* (Riyad: Medâru'l-Vatan, 2011), 3/101; Ebû Saîd Abdüsselâm b. Saîd b. Habîb et-Tenûhî Sahnûn, *el-Müdevvene* (Beyrut: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1994), 1/291; Nefrâvî, *el-Fevâkihu'd-Devvânî*, 1/321; Ebû Muhammed Abdülvehhâb b. Alî et-Tağlibî Bağdâdî, *el-Maûne alâ mezhebi âlimi'l-Medîne*, thk. Humeys Abdülhak (Mekke: el-Mektebetü't-Ticâriyye, ts.), 489; İbn Kudâme, *el-Kâfi*, 1/545-456.

³⁵ Ebû Abdillâh Muhammed b. el-Hasen b. Ferkad Şeybânî, *el-Asl*, thk. Mehmet Boynukalın (Beyrut: Dâru İbn Hazm, 2012), 2/189; Kâsânî, *Bedâ'î'u's-sanâ'î*, 2/113; Zeylaî, *Tebyînü'l-hakâik*, 1/350.

4.1. Müslüman, Âkil ve Tâhir Olmak

İ'tikâfın geçerliliği için bulûğ ve hürriyet mutlak birer şart olarak görülmemiştir. Zira temyiz kudretine sahip olup ibadet bilinci taşıyan bir çocuğun i'tikâfı geçerli kabul edildiği gibi efendisinden izin alan bir kölenin de bu ibadeti eda etmesi sahihtir.³⁶ Bu durum, i'tikâfın geçerliliği için "mükellef" olmaktan ziyade, niyet ve ibadet ehliyetine sahip olmanın esas alındığını göstermektedir. Fakihlerin bir kısmı, i'tikâfın rükünleri arasında yer alan mu'tekifi ele alırken, ona ilişkin hususları şartlar başlığı altında değil, rükünler çerçevesinde değerlendirerek İslâm, akıl ve hayız ile cünüplükten temiz olma gibi niteliklere bu bağlamda yer vermektedir.³⁷

4.2. Niyet

İ'tikâf ibadetinin sahih olabilmesi için niyetin bulunması, İslâm hukukçuları arasında ittifakla kabul edilen bir şarttır. İ'tikâf ister farz ister sünnet, isterse nâfile olarak eda edilsin, niyet olmaksızın geçerli değildir. Bu hususun temel dayanağı, Hz. Peygamber'in "*Ameller ancak niyetlere göredir*" hadisi olup, ayrıca i'tikâfın sırf ibadet mahiyetinde olması sebebiyle niyetsiz sahih olmayacağı belirtilmiştir. Bu durum, oruç, namaz ve diğer ibadetlerde olduğu gibi, ibadetlerin özünde niyetin vazgeçilmez bir unsur olduğunu göstermektedir.³⁸

4.3. Oruç

İtikâf ibadetinin geçerlilik şartları arasında yer alan oruç meselesi, bu iki ibadet arasındaki ayrılmaz bağın mahiyetini ve fikhî gerekçelendirmeleri ortaya koyan merkezi bir tartışma alanıdır. Bu bağlamda, itikâfın sahih olabilmesi için orucun bir şart olup olmadığı hususu, mezheplerin nasları yorumlama ve nebevî uygulamayı kavrama biçimlerine göre şekillenmektedir. Hanefî mezhebine göre vâcip olan i'tikâfta oruç şart iken sünnet olan i'tikâfta değildir. Şeybânî'nin (ö. 189/805) Ebû Hanîfe'den aktardığı rivâyete göre oruç tutmak, sünnet olan i'tikâfta da şarttır.³⁹ Hanefî mezhebinin temel doktrinini yansıtan zâhirü'r-rivâye eserlerine göre oruçsuz olarak da nâfile i'tikâf câiz görülmektedir.⁴⁰

Orucun i'tikâf şartlarından olduğu çeşitli şekillerde temellendirilmiştir. Bunlardan bazıları şöyledir: (i) Hz. Âişe'den (ö. 58/678) aktarılan rivâyete göre "*i'tikâf ancak oruçludur*."⁴¹ (ii) İ'tikâfın manası mescitte sebât etmek suretiyle dünyadan uzaklaşıp Allah Teâlâ'ya yakınlaşmaktır. Bu da ancak zaruret miktarları dışında şehvetleri terk etme ile olmaktadır.⁴² (iii) İ'tikâf, kendisinden neyin kast edildiğinin öğrenilmesi için beyana ihtiyaç duyulan mücmel

³⁶ Kâsânî, *Bedâ'i'u's-sanâ'i*, 2/108; Ahmed b. Muhammed Tahtâvî, *Haşiyetü't-Tahtâvî alâ Merâk'î'l-felâh şerhu Nûri'l-îzâh*, thk. Muhammed Abdülazîz el-Hâlidî (Beirut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1997), 700; Mustafa Hınn vd., *el-Fıkhü'l-menhecî alâ mezhebi'l-İmam Şâfiî* (Dimaşk: Dâru'l-Kalem, 1992), 2/107; Abdurrahmân b. Muhammed İvaz Cezîrî, *el-Fıkhü ale'l-mezâhibi'l-erba'a* (Beirut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2003), 1/530.

³⁷ Nevevî, *Ravdatü't-tâlibîn ve umdetü'l-müttakîn*, 2/396.

³⁸ Kâsânî, *Bedâ'i'u's-sanâ'i*, 2/109; Bağdâdî, *el-Maûne*, 490; Ebû İshâk Cemâlüddîn İbrâhîm b. Alî Şîrâzî, *el-Muhezzeb fî fikhî'l-İmâm eş-Şâfiî* (Beirut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, ts.), 1/352; Ebu Zekeriyâ Yahyâ b. Şeref Nevevî, *Minhâcü't-tâlibîn ve 'umdetü'l-muftîn fî'l-fıkh*, thk. İvaz Kâsım Ahmed İvaz (Beirut: Dâru'l-Fıkr, 2005), 80; Ebû'n-Necâ Şerafuddîn Mûsâ b. Ahmed Haccâvî, *el-İknâ*, ed. Abdullatîf Muhammed Mûsâ el-Makdisî es-Subkî (Beirut: Dâru'l-Ma'rife, ts.), 1/322.

³⁹ Şemsü'l-eimme Muhammed b. Ebî Sehl Ahmed Serahsî, *el-Mebsût* (Beirut: Dâru'l-Ma'rife, 1993), 3/177; Semerkandî, *Tuhfetü'l-fukahâ*, 1/371; Kâsânî, *Bedâ'i'u's-sanâ'i*, 2/109.

⁴⁰ Serahsî, *el-Mebsût*, 3/117.

⁴¹ İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, 2/33; Ebû Bekr Ahmed b. el-Hüseyn Beyhakî, *es-Sünenü's-sagîr*, thk. Abdülmu'tî Emîn Kal'acî (Karaçi: Câmîatü'd-Dirâsâtî'l-İslâmiyye, 1989), 4/521.

⁴² Kâsânî, *Bedâ'i'u's-sanâ'i*, 2/109.

bir lafızdır. Beyan için Hz. Peygamber'in sünnetine baktığımızda i'tikâfa yalnızca oruçlu halde girdiğini görmekteyiz. Hz. Peygamber'in beyana yönelik fiilleri de vucûp ifade eder.⁴³

Mâlik ve ashâbına göre i'tikâfın şartlarından biri oruçtur. Dolayısıyla oruçsuz i'tikâf sahih değildir. Bunun gerekçesi, Allah Teâlâ'nın i'tikâfı oruçla birlikte zikretmiş olmasıdır. Nitekim âyette şöyle buyrulmaktadır: “*Sonra orucu geceye kadar tamamlayın. Mescitlerde i'tikâfta bulunduğunuz sürece kadınlarla cinsel ilişkide bulunmayın*”.⁴⁴ Buna karşılık Şâfiî ve Müzenî⁴⁵ (ö. 264/878) i'tikâfın oruçsuz da sahih olabileceği düşüncesindedirler.⁴⁶ Konunun temel gerekçelerinden biri Hz. Ali ve İbn Abbas'tan rivâyet edilen şu hadise dayanmaktadır: “*Mu'tekif üzerine oruç gerekmez. Ancak kendisi onu vâcip kılsa gerekir*.”⁴⁷ Mâlikî mezhebinin görüşü ise ‘Oruçsuz i'tikâf yoktur’⁴⁸ rivâyetine dayandırılmaktadır. Rivâyet, Hz. Ali, İbn Abbas ve İbn Ömer'den nakledilmektedir.⁴⁹ Hanbelî mezhebinde i'tikâfın sıhhat şartları konusunda iki farklı rivâyet nakledilmiştir. Mezhepte meşhur olan görüşe göre i'tikâfın sahih olması için oruç şart değildir. Buna bağlı olarak kişi oruçsuz da i'tikâfa girebilir. Ancak Ahmed b. Hanbel'den gelen diğer bir rivâyette, orucun i'tikâf için zorunlu olduğu belirtilmiştir. Bu rivâyete göre i'tikâfa giren kimsenin mutlaka oruçlu olması gerekir.⁵⁰ İbn Hazm (ö. 456/1064), i'tikâfın sahih olması için orucu şart koşmamıştır. Ona göre oruç i'tikâfın geçerlilik şartlarından değildir. Kişi ister oruçlu ister oruçsuz olarak i'tikâfa girebilir.⁵¹

İbn Rüşd (ö. 595/1198), i'tikâfın geçerliliği için orucun şart olup olmadığına dair tartışmaları iki temel gerekçeye dayandırmaktadır. Birincisi, Hz. Peygamber'in uygulamalarının Ramazan ayına mahsus olmasından kaynaklanmaktadır. Bazı fakihler bu birlikteliği ibadetin ayrılmaz bir parçası sayarken, diğerleri bunu sadece Ramazan'a denk gelen tesadüfi bir durum olarak değerlendirmektedir. İkincisi ise Kur'ân-ı Kerîm'de i'tikâfın, oruç hükümlerinin açıklandığı âyet içerisinde zikredilmesidir.⁵²

Kanaatimizce, i'tikâfın sıhhati için orucun şart olmadığı görüşünün tercih edilmesi daha isabetlidir. Zira ibadetlerin sahihlik şartlarının daraltıcı şekilde yorumlanması, ancak açık ve bağlayıcılığı bir nassın varlığıyla mümkündür. Fiilî sünnetin ve bağlamsal rivayetlerin doğrudan şart koyucu delil olarak kabul edilmesi de isabetli görünmemektedir. Hz. Peygamber'in i'tikâfı çoğunlukla oruçla birlikte yapmış olması ise hüküm ifade eden bir zorunluluk değil, ibadetin fazilet ve kemal yönünü gösteren bir uygulama olarak değerlendirilmelidir. Dolayısıyla i'tikâfın oruçla birlikte eda edilmesi daha faziletli olmakla birlikte, onun geçerlilik şartı olarak kabul edilmesi için öne sürülen deliller güçlü değildir.

⁴³ Ebû Bekr Ahmed b. Alî er-Râzî Cessâs, *Şerhu Muhtasari't-Tahâvî* (Beyrut: Dâru'l-Beşâiri'l-İslâmiyye, 2010), 2/467.

⁴⁴ Bakara, 2/187.

⁴⁵ Ebû İbrâhîm İsmâîl b. Yahyâ Müzenî, *el-Muhtaşar* (Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, 1990), 8/156; Mâverdî, *el-Hâvi'l-kebîr*, 3/486.

⁴⁶ Ebû'l-Velîd Muhammed b. Ahmed b. Muhammed el-Kurtubî İbn Rüşd, *el-Mukaddimâtü'l-mümehhidât*, thk. Muhammed Haccî (Beyrut: Dâru'l-Garbi'l-İslâmî, 1988), 1/257.

⁴⁷ Tirmizî, *el-Câmi'u'l-kebîr-Sünen-i Tirmizî*, ebvâbu'n-nuzûr, 11.

⁴⁸ İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, 2/333; Ebû Bekr Ahmed b. el-Hüseyn Beyhakî, *es-Sünenü'l-kubrâ*, thk. Muhammed Abdulkadir Ata (Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2003), 4/521.

⁴⁹ İbn Rüşd, *el-Mukaddimâtü'l-mümehhidât*, 1/257.

⁵⁰ Muvaffakuddîn Abdullah b. Ahmed el-Makdisî İbn Kudâme, *el-Muğni* (Kahire: Mektebetü'l-Kâhire, 1968), 3/188; Ebû İshâk İbrâhîm b. Muhammed er-Râmîni Burhânüddîn Dimaşkî, *el-Mübdi' fi şerhi'l-Mukni'* (Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1997), 3/61.

⁵¹ Ebû Muhammed Alî b. Ahmed b. Saîd b. Hazm İbn Hazm, *el-Muhallâ bi'l-âsâr* (Beyrut: Dâru'l-Fikr, ts.), 3/413.

⁵² Ebû'l-Velîd Muhammed b. Ahmed b. Muhammed el-Kurtubî İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-müctehid ve nihâyetü'l-muktesid* (Kahire: Dâru'l-Hadîs, 2004), 2/79.

4.4. Vakit

İ'tikâf ibadetinin geçerlilik şartları arasında yer alan süre meselesi, fıkıh literatüründe ibadetin mahiyeti ve oruçla irtibatı çerçevesinde farklı görüş ve ihtilafların ortaya konulduğu bir alanı oluşturmaktadır. Mezhepler arası görüş ayrılıklarının temelinde, i'tikâfın asgarî bir zaman dilimine ihtiyaç duyup duymadığı ve bu sürenin ibadetin rüknü sayılan oruçla ne ölçüde sınırlandırılması gerektiği sorusu yer almaktadır.

Hanefî mezhebine göre i'tikâfın asgari süresi ve zaman dilimi, ibadetin oruçla olan irtibatı çerçevesinde belirlenmiştir. Bu bağlamda i'tikâf, kural olarak gündüzü de kapsayan ve oruçla bütünleşen bir zaman diliminde gerçekleştirilir. Dolayısıyla gündüz vakti olmaksızın yalnızca gece i'tikâfa girmek geçerli kabul edilmemiştir.⁵³ Bu temel kaideye bağlı olarak, bir kimsenin sadece gece vakti için i'tikâf nezretmesi durumunda, söz konusu zaman dilimi ibadetin sıhhat şartlarını karşılamadığı için herhangi bir fikhî yükümlülük doğmaz.⁵⁴ Birden fazla gün i'tikâfa girmeyi adayan kimse, niyetinde bunu açıkça belirtmemiş olsa dahi, bu ibadeti peş peşe ifa etmekle mükelleftir.⁵⁵ Tatavvu' /nâfile i'tikâfın bir günle sınırlı olup olmadığı hususunda Hanefî mezhebinde farklı görüşler ileri sürülmektedir. Şeybânî, Ebû Hanîfe'den naklen tatavvu i'tikâfın belirli bir süreyle kayıtlı olmadığını az veya çok olmasının fark etmeyeceğini, hatta bir saat bile olsa geçerli olacağını ifade etmektedir. Buna karşılık, Hasan b. Ziyâd (ö. 204/819) Ebû Hanîfe'den naklettiği rivâyette i'tikâfın bir günle sınırlı olduğunu belirtmektedir.⁵⁶ Ebû Yûsuf'tan, 'günün çoğunda i'tikâfın caiz olduğu, zira çoğunluğun bütün yerine geçtiği' rivâyet edilmektedir.⁵⁷ Şeybânî'nin aktardığı başka rivâyete göre en az miktarı/müddeti bir saattir.⁵⁸ Ubeydullah b. el-Hasen'in (ö. 168/784) on günden aşağı olan i'tikâfî müstahâb olarak değerlendirmede aktarılmaktadır.⁵⁹

Mâlikî mezhebinde ise bu konuda çeşitli rivâyetler nakledilmektedir. Bazı rivâyetlerde asgari sürenin üç gün olduğu, bazılarında bir gün bir geceyle sınırlı olduğu, İbnü'l-Kâsım'ın rivâyetinde ise on gün olarak belirlendiği aktarılmaktadır. Bununla birlikte Bağdatlı Mâlikîler, on günün sadece mendup olduğunu, asgari sürenin ise bir gün bir geceyle kayıtlı olduğunu belirtmektedir.⁶⁰

Şâfiî mezhebi, itikâf süresi noktasında Hanefî ve Mâlikî geleneklerinden belirgin bir biçimde farklılaşmaktadır. Şâfiîlere göre i'tikâfta bulunma süresi belirli bir zamanla kayıtlı değildir. Buna göre bir kimse i'tikâfî bir saat için adasa dahi bu geçerli kabul edilir. Bununla birlikte, Şâfiî mezhebinde ihtilâftan çıkmak amacıyla en az bir gün i'tikâf yapılmasının müstehap olduğu ifade edilmektedir.⁶¹ Hanbelî mezhebi ise oruç ibadeti ile bağlantılı olarak bu süreyi değerlendirmektedir. Onlara göre eğer i'tikâfta oruç şart kabul edilirse, yalnızca bir gece, günün bir kısmı veya gece ile günün bir kısmını kapsayan i'tikâf sahih olmaz. Çünkü oruç, şart olarak en az bir tam günle sınırlıdır ve daha kısa bir sürede geçerli değildir.⁶² Zâhirîlere göre i'tikâf için belirli bir süre şartı bulunmamaktadır. Bu nedenle kişi, sadece gündüz veya sadece

⁵³ Semerkandî, *Tuhfetü'l-fukahâ'*, 1/372.

⁵⁴ Cessâs, *Şerhu Muhtasari't-Tahâvî*, 2/477.

⁵⁵ Cessâs, *Şerhu Muhtasari't-Tahâvî*, 2/476.

⁵⁶ Kâsânî, *Bedâ'î'u's-sanâ'î'*, 2/110.

⁵⁷ Mevsilî, *el-İhtiyâr li-ta'lîli'l-Muhtâr*, 1/137.

⁵⁸ Alî b. Ebî Bekr b. Abdilcelîl el-Fergânî Ebû'l-Hasen Burhânüddîn Mergînânî, *el-Hidâye fî şerhi Bidâyeti'l-mübtedî*, thk. Tîlâl Yûsuf (Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, ts.), 1/129.

⁵⁹ Ebû Ca'fer Ahmed b. Muhammed b. Selâme Tahâvî, *Muhtasaru ihtilâfi'l-ulemâ*, thk. Abdullah Nezîr Ahmed (Beyrut: Dâru'l-Beşâiri'l-İslâmiyye, 1417), 2/50.

⁶⁰ İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-müctehid*, 2/78.

⁶¹ Nevevî, *Ravdatü't-tâlibîn ve umdetü'l-müttakîn*, 2/391.

⁶² İbn Kudâme, *el-Muğnî*, 3/189; Ebû'l-Ferec Abdurrahmân b. Muhammed el-Makdisî İbn Kudâme, *eş-Şerhu'l-kebîr* (Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî, ts.), 3/122.

gece yahut dilediği herhangi bir vakitte i'tikâfa girebilir. Erkek veya kadın için bu hususta bir farklılık söz konusu değildir. Bu görüşün dayanağı, i'tikâfın mahiyetinin ibadet niyetiyle mescitte kalmaya bağlı olması ve bunun için belirli bir zaman sınırının bulunmadığına dair nassların yorumudur.⁶³

İbn Rüşd'e göre i'tikâfın asgari süresine dair ihtilafın temelinde, kıyas ile rivâyetlerin karşı karşıya gelmesi bulunmaktadır. Oruç şartını kabul edenler, gündüz orucunun ancak geceyle birlikte başlayabileceğini ileri sürerek i'tikâfın en az bir gün ve bir geceyle sınırlı olması gerektiğini savunmuşlardır. Buna karşılık, orucu şart görmeyenler, rivâyetlerde i'tikâf için belirli bir zaman sınırının zikredilmediğini esas almış ve az bir süreyle dahi i'tikâfın sahih olabileceğini kabul etmişlerdir.⁶⁴

Kanaatimizce i'tikâfın mahiyeti, esas itibarıyla "mescitte kalma ve ibadet kastı" üzerine kurulu bir taabbudî fiildir. Bu mahiyet dikkate alındığında i'tikâfın geçerliliği için belirli bir asgari süre şartı ileri sürülebilmesi, ancak buna açıkça delâlet eden sahih ve sarîh bir nassın bulunmasına bağlıdır. Nitekim i'tikâfın süresine dair nasslarda kesin ve bağlayıcı bir alt sınırın zikredilmemiş olması, şâriin bu konuda mükellefe bir serbestiyet ve kolaylık alanı bıraktığını göstermektedir. Bununla birlikte i'tikâfın süresinin uzaması, ibadetin kalbi ve manevi kemalini artırması bakımından matlup ve müstehaptır.

4.5. Kişinin Kendisinin Yapması

İ'tikâf, mahiyeti itibarıyla bedenî bir ibadet olduğundan bizzat mükellef tarafından eda edilmelidir. Dolayısıyla hayatta olan bir kimsenin yerine başkasının i'tikâfa girmesi caiz değildir.⁶⁵

İslâm hukukçuları, itikâf adayıp da bunu yerine getiremeden vefat eden mükellefin borcu hususunda farklı çözümler üretmişlerdir. Evzâî (ö. 157/774), müteveffanın geride fakirleri doyuracak bir mal bırakmaması durumunda velisinin onun adına itikâfa girebileceğini savunmuştur. İshak b. Râhûye (ö. 238/853) nezredilen itikâf borcu eda edilmeden ölüm gerçekleştiğinde velinin bu ibadetleri kaza edebileceğini belirtmiştir. Buna karşılık Süfyan es-Sevrî (ö. 161/778), vefat edenin yerine bir başkasının bizzat itikâfa girmesinden önce onun adına mali telafi (it'âm/yemek) yoluna gidilmesini daha sevimli bulmuştur.⁶⁶ Ebû Hanîfe ve bir görüşünde Şâfi'ye göre⁶⁷ itikâf adamış ancak bunu yerine getiremeden vefat etmiş olan bir kimsenin yerine, adakta bulunduğu her bir gün için bir fakire yemek verilir.⁶⁸

Hanefî mezhebine göre nezredilen i'tikâfın sıhhati için oruç şarttır. Oruç ise mahiyeti itibarıyla niyâbet kabul etmeyen bir ibadettir. Bu sebeple, i'tikâf nezredip de bunu yerine getiremeden vefat eden kişinin borcu için, vasiyeti üzerine mirasından her gün karşılığında yarım sâ' buğday fidye verilir.⁶⁹ Zâhirîlere göre ilgili kişinin yerine i'tikâfa girilir. Zira kişinin borçları öldükten sonra ödendiği gibi Allah Teâlâ'nın borçları da ödenir. Konuyla ilgili diğer bir delil şöyledir: Sa'd b. Ubâde (ö. 14/635 [?]) Hz. Peygamber'e gelerek annesinin adak borcu olduğunu bunun için ne yapması gerektiğini sormuş. Allah elçisi ona şu cevabı vermiştir: "Sen

⁶³ İbn Hazm, *el-Muhallâ bi'l-âsâr*, 3/411-412.

⁶⁴ İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-müctehid*, 2/78.

⁶⁵ Cessâs, *Şerhu Muhtasari't-Tahâvî*, 2/478.

⁶⁶ İbn Hazm, *el-Muhallâ bi'l-âsâr*, 3/433.

⁶⁷ Nevevî, *Ravdatü't-tâlibîn ve umdetü'l-müttakîn*, 2/381.

⁶⁸ İbn Hazm, *el-Muhallâ bi'l-âsâr*, 3/433.

⁶⁹ Şeybânî, *el-Asl*, 2/188.

onun yerine adağı yerine getir.”⁷⁰ Bu hadis Zâhirîlere göre ayırım olmaksızın tüm adakların ödenebileceği anlamına gelmektedir.⁷¹

Kanaatimizce, i'tikâf nezredip bunu yerine getiremeden vefat eden kişinin yerine başkasının i'tikâfa girmesini kabul etmeyen görüş daha isabetlidir. Zira i'tikâf, namaz ve oruç gibi doğrudan bedenle ifa edilen mahzâ bedenî ibadetler arasında yer almakta olup, bu tür ibadetlerde aslolan niyâbetin câiz olmamasıdır. Bu nedenle, vefat eden kişinin yerine bizzat i'tikâfa girilmesi yerine, zimmetinde kalan adak yükümlülüğünün yemek verme veya fidye gibi telafi yöntemleriyle karşılanmasını öngören yaklaşım daha tutarlı görünmektedir. Nitekim bu görüş, bir taraftan bedenî ibadetlerin şahsîliği ilkesini muhafaza ederken, diğer taraftan mükellefin üstlendiği dinî sorumluluğun tamamen karşılıksız kalmasının önüne geçmektedir.

4.6. Mescit

İ'tikâf ibadetinin sıhhat şartları arasında mekân unsuru, ibadetin mahiyetini belirleyen en temel rükünlerden birini teşkil etmektedir. İslâm hukuk doktrininde i'tikâfa girilen mekâna yönelik şartlar, temelde tek bir esasa dayanmaktadır. O da ibadetin icra edileceği yerin "mescit"⁷² olması şartı olarak tebarüz etmektedir. “Mescidlerde ibadete çekilmişken kadınlarla cinsel ilişkide bulunmayın”⁷³ âyetine binâen ister i'tikâf nâfile olsun ister vâcip fark etmeksizin i'tikâfa girilen yerin mescid olması gerekmektedir. Hasan b. Ziyâd'ın (ö. 204/819) Ebû Hanîfe'den aktardığı rivâyete göre i'tikâf sadece beş vakit namazın tamamının kılındığı mescitte olur.⁷⁴ Ebû Yusuf'a göre vâcip i'tikâfın cemaatsiz mescitte olması caiz değilken nâfile i'tikâfın olması caizdir.⁷⁵ Huzeyfe b. el-Yemân (ö. 36/656) ve Sa'îd b. el-Müseyyeb'ten (ö. 94/713) aktarılan görüşe göre i'tikâf yalnızca üç mescitte geçerlidir: Mescid-i Harâm, Mescid-i Aksâ ve Mescid-i Nebevî.⁷⁶ Buna karşılık Mâlikî mezhebinin meşhur görüşü, i'tikâfın bütün mescitlerde sahih olduğu yönündedir. Şâfiî mezhebi ile Süfyân es-Sevrî (ö. 161/778) de bu görüşü benimsemektedir.⁷⁷ Öte yandan İbn Abdilhakem'in (ö. 257/870) Mâlik'ten aktardığı bir rivâyete göre i'tikâf ancak cuma kılınan bir mescitte sahih olur.⁷⁸ Tâbiîn âlimlerinden Zührî (ö. 124/742) ve Hammâd'dan (ö. 120/738) aynı görüş aktarılmaktadır.⁷⁹ İbn Lubâbe (ö. 330/942) ise i'tikâfın mescid dışında da geçerli olabileceği kanaatindedir.⁸⁰ Hanbelî mezhebine göre i'tikâf, ancak cemaatle namaz kılınan bir mescitte geçerlidir. Bu şartın temel gerekçesi, erkekler için cemaatle namazın vâcip kabul edilmesidir. Buna göre bir erkeğin cemaatin kurulmadığı bir mescitte i'tikâfa girmesi iki sakıncadan birine yol açar: Cemaatle namazı terk etmek zorunda kalması veya cemaat için mescitten sürekli çıkmak durumunda kalması. Bu durumun sık sık tekrarlanması, i'tikâfın özüne aykırıdır. Zira i'tikâf, kişinin bulunduğu mekânda sürekli

⁷⁰ Ebû Dâvûd, *es-Sünen*, “eymân”, 24.

⁷¹ İbn Hazm, *el-Muhallâ bi'l-âsâr*, 3/433.

⁷² Mescidi oluşturan fiziki unsurlar ve hükümleri için bk. Zübeyir Aslan, *İslâm Hukukunda Mâbedlerin Yeri ve Hükümü*, ed. Mehmet Naim Çapras (Ankara: Sonçağ Akademi Yayınları, 2022), 64-82.

⁷³ Bakara 2/187.

⁷⁴ Kâsânî, *Bedâ'i'ü's-sanâ'i'*, 2/113; Mergînânî, *el-Hidâye*, 1/129.

⁷⁵ Zeylaî, *Tebyînü'l-hakâik*, 1/350.

⁷⁶ Mâverdî, *el-Hâvi'l-kebîr*, 3/485.

⁷⁷ Ebû Hâmid Muhammed b. Muhammed et-Tûsî Gazzâlî, *el-Vasît fi'l-Mezheb*, thk. Ahmed Mahmûd İbrâhîm - Muhammed Muhammed Tamir (Kahire: Dâru's-Selâm, 1417), 2/567; İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-müctehid*, 2/76-77; Ebu Zekeriyâ Yahyâ b. Şeref Nevevî, *el-Mecmû' serhu'l-Mühezzeb (Sübkî ve Mutî'nin Tekmilesi ile birlikte)* (Dâru'l-Fikr, ts.), 6/480; Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed el-Hatîb el-Kâhirî Şirbînî, *el-İknâ' fi halli elfâzi Ebî Şucâ'*, thk. Mektebu'l-buhûsi ve'd-dirâsât (Beyrut: Dâru'l-Fikr, ts.), 1/247.

⁷⁸ İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-müctehid*, 2/76-77.

⁷⁹ Mâverdî, *el-Hâvi'l-kebîr*, 3/485; Ebû Bekr Muhammed b. İbrâhîm en-Nîsâbü'rî İbnü'l-Münzir, *el-İşrâf 'alâ mezâhibi'l-'ulemâ*, thk. Sağır Ahmed el-Ensârî Ebû Hammâd (Resü'l-Hayme: Mektebetü Mekke es-Sikâfiyye, 2004), 3/160.

⁸⁰ İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-müctehid*, 2/76-77.

kalmasını ve kendisini ibadete vermesini gerektiren bir ibadettir.⁸¹ Zâhirîlere göre i'tikâf, Cuma namazı kılınсын ya da kılınmasın, üstü kapalı veya açık olsun, her mescitte geçerlidir. Mescidin fizikî yapısı veya orada cuma namazının eda edilip edilmemesi i'tikâfın sıhhatine etki etmez. Ancak i'tikâf yapılan mescitte cemaatle namaz kılınmıyor ve sürekli bir imam bulunmuyorsa, i'tikâf yapan kişinin farz namazları cemaatle eda etmek üzere her vakitte cemaatin toplandığı bir mescide çıkması gerekir. Bununla birlikte, cemaatle namaz kılınan mescidin uzaklığı kişiye güçlük ve meşakkat verecek düzeydeyse, bu durumda çıkma zorunluluğu düşer.⁸²

İ'tikâfın mekân şartına dair ihtilafların odağını, Bakara sûresi 187. âyette geçen "*mescidlerde i'tikâfa girmişken*" ifadesinin delâlet yönü ile bu lafzı tefsir eden rivâyetler teşkil etmektedir. İlgili âyetteki temel usulî tartışma, ayetteki 'mescid' kaydının mefhum-i muhâlefet yoluyla bir hüküm ifade edip etmediğidir. Bu yöntemi geçerli sayan çoğunluğa göre ayette cinsel ilişki yasağının 'mescid' kaydıyla zikredilmesi, bu ibadetin mescid dışında yapılmasının gayrimukteza (hüküm dışı) olduğuna ve dolayısıyla sahih olmayacağına delâlet eder. Bu kurala göre mescid şartı sağlanmadığında i'tikâf geçerli olmamaktadır. Buna karşılık âyetin delîlül-hitâb içermediğini savunanlar, ifadenin bir zorunluluk değil sadece mescitteki i'tikâfın hükmüne dair bir açıklama olduğunu ileri sürerek mescid dışını da mümkün görmektedir. Hangi mescidlerin uygun olduğu konusunda ise âyetin genel lafzını esas alanlar her mescidi yeterli bulurken, ibadetin cuma namazı için bölünmemesi gerektiğini savunanlar sadece cuma kılınan mescidleri şart koşmakta, bazı âlimler ise i'tikâfı yalnızca kutsiyet atfedilen özel mescidlerle sınırlandırmaktadır.⁸³

5. İ'tikâfın Yasakları

İ'tikâf ibadeti, doğası gereği mükellefi dış dünyadan ve beşerî alışkanlıklardan soyutlayarak ilahî huzurda bir tür "mânevî tecrit" hâline sokmaktadır. Bu sebeple, ibadetin sıhhatini ve ruhunu korumak amacıyla mezhepler, i'tikâfın devamlılığını bozan veya mânevî değerini düşüren birtakım yasaklar üzerinde durmaktadır. Hanefî mezhebine göre i'tikâf esnasında bazı fiiller yasaklanmış olup, bu yasaklar ibadetin geçerliliğini ve mânevî değerini doğrudan etkileyen hususlardır. Bu bağlamda Hanefîler, üç temel yasağı öne çıkarmışlardır. Birincisi, cinsel ilişkidir. Kur'ân-ı Kerîm'de geçen "i'tikâfa girdiğinizde kadınlara yaklaşmayın"⁸⁴ ifadesi doğrultusunda, i'tikâf süresince cinsel ilişki kesin olarak yasaktır ve bu fiil, i'tikâfı bozar. İkincisi, cinsel ilişkiye götüren davranışlardır. Şehvetle yapılan temaslar, i'tikâfın ruhuna aykırı görülmüş ve mekruh kabul edilmiştir.⁸⁵ Üçüncüsü ise hayır dışında konuşmamaktır. İ'tikâf, kişinin kendisini ibadete ve Allah Teâlâ'ya yönelmeye adanmış bir zaman dilimi olduğundan, boş ve faydasız konuşmalar mekruh sayılmıştır.⁸⁶ "*Mescidlerde ibadete çekilmişken kadınlarla cinsel ilişkide bulunmayın*"⁸⁷ âyetine binâen, kişi i'tikâfa girdiğini unutsa bile cinsel ilişkiye girmesi durumunda i'tikâfı bozulur. Aynı şekilde mescitten çıkmayı unutarak dışarıya çıkarsa da i'tikâf geçersiz hâle gelir. Zira bu fiiller, i'tikâfın temel şartlarıyla bağdaşmaz. Ayrıca herhangi bir zaruret veya özür olmaksızın bir kişinin bir mescitten başka bir mescide geçmesi, Ebû Hanîfe'ye (ö. 150/767) göre i'tikâfı bozar. Ancak imâmeyne göre bu durum i'tikâfı bozmaz.⁸⁸

⁸¹ İbn Kudâme, *el-Kâfi*, 1/455; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, 3/189.

⁸² İbn Hazm, *el-Muhallâ bi'l-âsâr*, 3/428.

⁸³ İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-müctehid*, 2/76-77.

⁸⁴ Bakara 2/187.

⁸⁵ Kudûrî, *el-Muhtasar*, 65; Mevsîlî, *el-İhtiyâr li-ta'îli'l-Muhtâr*, 1/138.

⁸⁶ İbadet olduğuna inanarak susması ise mekruhtur. Haddâd, *el-Cevheretü'n-neyyire*, 1/147.

⁸⁷ Bakara 2/187.

⁸⁸ Semerkandî, *Tuhfetü'l-fukahâ*, 1/375.

İ'tikâfa giren kişinin mescidi terk etmesine yalnızca zarurî ve dinî açıdan meşrû sebeplerle izin verilmektedir. Bu bağlamda, Cuma namazı⁸⁹ kılmak ve tuvalet ihtiyacını gidermek gibi durumlar, mescidi geçici olarak terk etmeyi câiz kılan gerekçeler arasında yer alır. Ancak vâcip olan i'tikâfta, hasta ziyareti yapmak veya cenaze işlemlerine katılmak gibi fiiller için mescitten çıkmak mübâh kabul edilmemiştir. Zira bu tür davranışlar farz-ı ayn kapsamında değerlendirilmediğinden, i'tikâfın bütünlüğünü bozacak nitelikte görülmüştür. Bu yaklaşım, i'tikâfın ibadet yönünü koruma ve kişinin mescitteki mânevî tecridine sadık kalma amacı taşımaktadır.⁹⁰ Sünnet olan i'tikâfın mescitten çıkılması hâlinde bozulup bozulmayacağı konusunda iki farklı görüş aktarılmaktadır. Birinci görüşe göre kişinin mescitten çıkmasıyla i'tikâfi bozulmaz. Çünkü bu görüşte i'tikâf için takdir edilmiş belirli bir asgari süre bulunmamaktadır. Nitekim bir kimse, az veya çok ne kadar süreyle isterse o kadar i'tikâfa girebilir. Dolayısıyla çıkması hâlinde ibadet geçersiz sayılmaz. İkinci görüşe göre ise sünnet i'tikâf bozulur. Zira bu görüşte i'tikâfın asgari süresi bir gün olarak belirlenmiştir. Bir kişi nasıl ki sünnet namaza veya sünnet oruca başladığında onu tamamlaması gerekiyorsa aynı şekilde sünnet i'tikâfa da başladığında onu kesintisiz biçimde sürdürmesi gerekir.⁹¹ Buna göre i'tikâfın asgari süresi olmadığı görüşünü benimseyen âlimlere göre kişi gün tamamlanmadan i'tikâfi sonlandırırsa dahi herhangi bir telafi gerekmez. Çünkü bu yaklaşıma göre i'tikâfın geçerliliği belirli bir süreye bağlı değildir. Kişi ne kadar süreyle niyet etmişse, o kadar süreyle gerçekleştirdiği i'tikâf geçerli sayılır. Buna karşılık, i'tikâfın asgari süresinin bir gün olduğunu kabul eden görüşe göre gün tamamlanmadan terk edilen i'tikâf eksik sayılır ve bu durumda bir gün kaza edilmesi gerekir.⁹² Ancak güneşin batışından fecrin doğuşuna kadar olan süreyi kapsayan gece i'tikâfına giren kişinin bazı dünyevî ve sosyal faaliyetlerde bulunmasında bir sakınca görülmemiştir. Bu bağlamda, kişinin konuşması, alışveriş yapması, şahitlikte bulunması ve cima olmaksızın evlenmesi câiz kabul edilmiştir.⁹³ Burada alışverişten maksat, mescide satın alınan eşyaları getirmek değildir. Alışverişin hukukî yönünü teşkil eden icâb ve kabulde bulunmaktır. Yani kişi, mescitte bulunduğu sürece sözlü veya yazılı olarak bir alışveriş akdini gerçekleştirebilir. Bu tür fiiller, i'tikâfın mahiyetine aykırı düşmediği sürece mübah kabul edilmekte, ibadetin özünü bozan davranışlar arasında sayılmamaktadır.⁹⁴

Mâlikî mezhebine göre i'tikâfta oruç vazgeçilmez bir şart kabul edilmektedir. Bu nedenle orucun kasıtlı bozulması i'tikâfi da geçersiz kılmakta ve yeniden başlanmasını gerektirmektedir. Unutma, hastalık veya hayız gibi kasıtsız sebeplerle orucun bozulması ise i'tikâfi geçersiz kılmamaktadır. Özur kalktıktan sonra eksik gün tamamlanarak devam edilmektedir. Cinsel ilişki ve şehvet içeren her türlü temas (öpme, dokunma vb.) hem kasten hem de unutulmuş yapıldığı durumunda i'tikâfi kesin olarak bozmaktadır. Kasıtlı sarhoşluk, gece gerçekleşse dahi ibadeti hükümsüz kılarken helal bir sebeple oluşan sarhoşluk, delilik veya baygınlık halleri sadece gündüz vuku bulduğunda o günkü i'tikâfi etkilemektedir. Gıybet ve

⁸⁹ İ'tikâfa giren kişinin cuma namazı için ne zaman çıkacağı ve ne kadar kalacağı konusunda Kerhî (ö. 340/952) şöyle demiştir: Cuma namazı için ezan vakti esnasında çıkmalı ve mescitte cumadan önce dört, cumadan sonra da dört veya altı rekât namaz kılacak kadar kalmalı. Hasan b. Ziyâd'ın Ebû Hanîfe'den aktardığı rivâyete göre ise cumadan önce dört cumadan sonra dört rekât kılacak kadar kalmalıdır. Buradaki ihtilâf cuma namazından sonra sünnetin sayısının dört mü yoksa altı mı olduğundan kaynaklanmaktadır. Ebû Hanîfe'ye dört iken imâmeyne göre altıdır. Şeybânî'ye göre şayet kişinin i'tikâfa girdiği yer ile cuma namazı kılacığı yer birbirine uzaksa evden camiye ezan okuduğu esnada ulaşacak şekilde çıkmalıdır. Kâsânî, *Bedâ'i'ü's-sanâ'i'*, 2/114.

⁹⁰ Ebû Abdillâh Muhammed b. el-Hasen b. Ferkad Şeybânî, *el-Hücce 'alâ ehli'l-Medîne*, thk. Mehdî Hasan el-Kîlânî (Beyrut: Âlemü'l-Kütüb, 1403), 1/412-413; Semerkandî, *Tuhfetü'l-fukahâ'*, 1/373.

⁹¹ Kâsânî, *Bedâ'i'ü's-sanâ'i'*, 2/115.

⁹² Kâsânî, *Bedâ'i'ü's-sanâ'i'*, 2/117.

⁹³ Cessâs, *Şerhu Muhtasari't-Tahâvî*, 2/471-472; Kâsânî, *Bedâ'i'ü's-sanâ'i'*, 2/116.

⁹⁴ Kâsânî, *Bedâ'i'ü's-sanâ'i'*, 2/117.

iftira gibi büyük günahların i'tikâfı bozup bozmayacağı konusunda mezhep içinde farklı görüşler bulunsa da küçük günahların ibadete engel teşkil etmediği kabul edilmektedir.⁹⁵

Mâlîkî mezhebinde i'tikâfın sıhhati, mescid dışına çıkmamaya ve ibadetin ruhuna aykırı fiillerden kaçınmaya bağlanmaktadır. Mescid dışındaki bir hastayı ziyaret etmek veya cenazeye katılmak i'tikâfı bozmaktadır. Anne-baba gibi yakınların durumu nedeniyle dışarı çıkmak da vâcib olsa bile ibadeti geçersiz kılmaktadır. Cuma namazı veya farz-ı ayn hâline gelen cenaze işlemleri için mescitten ayrılmak da aynı hükme tabi tutulmaktadır. Ticari faaliyetler konusunda mescid dışına çıkmak i'tikâfı iptal ederken, mescid içinde ticaret yapmak mekruh görülmektedir. Ancak kişinin temel geçimi ve zarurî gıda ihtiyacı için yaptığı kısıtlı alışverişler bu kapsamın dışında tutulmaktadır. Sağlık sorunlarında ise tedavinin mümkünse mescid içinde yapılması esas alınmakta, dışarı çıkılması durumunda i'tikâfın bozulacağı kabul edilmektedir.⁹⁶

Şâfiî mezhebine göre i'tikâfı bozan fiiller arasında cinsel ilişki, şehvetle dokunma sonucu meni gelmesi, akıl hastalığı, baygınlık, cünüplük, dinden çıkma ve sarhoşluk yer almaktadır. Bu fiiller, kişinin mescitteki ibadet hâlini fiilen sona erdirdiği için i'tikâfı geçersiz kılar. Eğer kişi belirli bir süre için i'tikâfı adakta bulunmuşsa, bu süreyi tamamlaması kendisine vâcib olur. Bu durumda, süreye riâyet edilmesi ibadetin geçerliliği açısından zorunludur. İ'tikâfın tertibini (devamlılığını) kesintiye uğratan durumlar ise şunlardır: Sarhoşluk, küfre düşmek, bilerek cinsel ilişkiye girmek, mescitten bilerek çıkmak. Bu çıkış, tuvalet ihtiyacı, yemek veya su temini gibi zarurî sebepler dışında gerçekleşirse tertibi bozar. Özellikle mescitte su bulunmaması hâlinde dışarı çıkmak câiz görülür. Aynı şekilde hastalık sebebiyle mescitte kalmak zorlaşırsa veya mescidi kirletme riski varsa çıkmak câizdir. Bu hüküm, akıl hastalığı ve baygınlık hâli için de geçerlidir. Zorla ve haksız yere mescitten çıkarılmak tertibi bozamaz. Ayrıca kadınların hayız hâli de tertibi kesintiye uğratmaz, yeter ki i'tikâf süresi içinde temizlik hâli mümkün olsun.⁹⁷

Şâfiî mezhebine göre i'tikâf hâlindeki kişinin, malı ve mesleğiyle ilgili hafif işlerde emir vermesi, mübah olan konuşmalarda bulunması, alışveriş yapması, kira akdi gibi sözleşmelere taraf olması câizdir. Ancak bu tür dünyevî meşguliyetlerin aşırıya kaçmaması gerekir. Eğer bu fiillerde aşırılık olursa mekruh sayılır. Fakat i'tikâfın geçerliliği bozulmaz. Mezhep kaynaklarında, nâzirin kesintisiz i'tikâfı sırasında bu tür meşguliyetlere yönelmesi hâlinde i'tikâfı yeniden başlatması gerektiğine dair zayıf bir görüş nakledilmiştir. Ancak bu görüş, Şâfiî mezhebinin muteber kabul edilen görüşü değildir. Cüveynî (ö. 478/1085) bu eski görüşün açık bir hata olduğunu ifade etmiş ve mezhebin sahih görüşünün, bu tür fiillerin i'tikâfı bozmayacağı yönünde olduğunu belirtmiştir.⁹⁸

Hanbelî mezhebine göre i'tikâf hâlinde cinsel ilişkiye girmek haramdır. Bu hüküm, doğrudan Kur'ân nassına dayanır. Zira Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: "...Siz mescidlerde i'tikâf hâlindeyken, kadınlara yaklaşmayın..."⁹⁹ Âyette geçen "mubâşeret" lafzı, genel anlamda yakınlaşmayı kapsasa da, özellikle cinsel ilişkiyi ifade ettiği açıktır. Dolayısıyla, i'tikâf sırasında cinsel ilişkiye giren kişi, ibadetini bozmuş olur. Bu durum, hac ve oruç gibi diğer ibadetlerdeki cinsel ilişkinin bozucu etkisiyle benzerlik arz eder. Eğer i'tikâf nâfile ise Hanbelî mezbinin genel ilkesine göre hac ve umre dışındaki nâfile ibadetler başlanmakla bağlayıcı hâle gelmediğinden, bozulmaları durumunda kaza edilmesi gerekmez. Diğer bir ifadeyle bir Müslüman nâfile i'tikâfa girse, sonra yarıda bıraksa, bunu telafi etmek için yeniden i'tikâfa girmesi gerekmez. Ancak

⁹⁵ Nefrâvî, *el-Fevâkihu'd-Devvânî*, 1/321-322.

⁹⁶ Nefrâvî, *el-Fevâkihu'd-Devvânî*, 1/323.

⁹⁷ İbn Hacer el-Heytemî, *el-Minhâcü'l-Kavîm Şerhu Mukaddimetü'l-Hadramiyye*, 268-269; Nevevî, *Minhâcü't-tâlibîn*, 80-81; Ebû Hafs Sirâcüddîn Ömer b. Alî el-Ensârî el-Mısrî İbnü'l-Mülakkın, *Ucâletü'l-muhtâc ilâ tevcîhi'l-Minhâc* (Ürdün: Dâru'l-Kitâb, 2001), 2/562.

⁹⁸ Nevevî, *el-Mecmû*, 6/529.

⁹⁹ el-Bakara 2/187.

i'tikâf adak yoluyla vâcip hâle gelmişse, kişinin zimmeti bu ibadetle yükümlü olur ve bozulması hâlinde kaza edilmesi gerekir. Çünkü zimmetteki borç, ifâ edilmeden düşmez. Bu hüküm genel çerçevede geçerli olmakla birlikte, detaylı olarak incelendiğinde şu ayrımlar yapılır: Eğer adak, peş peşe tutulacak günleri kapsıyorsa ve kişi özürsüz şekilde orucunu bozmuşsa, i'tikâfi yeniden başlatması gerekir. Ancak orucun özür sebebiyle bozulduğu durumlarda, peş peşelik kesintiye uğramaz. Bu halde kişi bozulan günü kaza eder. Bu durumda kefâretin gerekip gerekmediği konusunda iki görüş vardır.¹⁰⁰ Hanbelî mezhebine göre bir kimse i'tikâf için belirli bir süre tayin etmiş veya günlerin peş peşe tutulmasını şart koşmuşsa, bu süre zarfında mescitten çıkması câiz değildir. Ancak zarurî ihtiyaçlar için çıkış istisna teşkil eder. Zarurî ihtiyaçtan kasıt, tuvalet ihtiyacı gibi herkesin kaçınılmaz olarak karşılaması gereken hâllerdir. Bu ihtiyaçlar i'tikâfi bozmaz. Ayrıca ani kusma ve necaset bulaşmış elbiseyi yıkama gibi durumlar da bu kapsama girer. Kişi, alıştığı şekilde yürüyebilir ve uygun bir yer bulamazsa evine gitmesi câizdir. Ancak bu yer, kişinin vakarına ve mahremiyetine uygun olmalıdır. Aksi takdirde i'tikâfın ruhuna aykırı düşer. Kan aldırma (fasd) veya hacamat gibi tedavi amaçlı çıkışlar da zaruret kapsamında değerlendirilir.¹⁰¹

6. Kadınların i'tikâfi

Hanefî mezhebine göre kadın için i'tikâfın en faziletli yeri, evinde kendisi için ayrılmış olan özel ibadet bölümüdür.¹⁰² Bu tercih, Hz. Peygamber'in "Allah Teâlâ'nın kadın kullarını Allah'ın mescitlerinden alkoymayın. Ancak onların evleri kendileri için daha hayırlıdır."¹⁰³ hadisine dayanmaktadır.¹⁰⁴ Söz konusu mekân, kadının namaz mahalli olduğu için i'tikâfın temel unsurlarından biri olan "ibadet için bekleme ve ikamet" anlamı burada gerçekleşmiş olur. Bu nedenle Hanefîler, kadının evindeki bu ibadet alanında i'tikâfa girmesini en faziletli seçenek olarak görürler.¹⁰⁵ Şeybânî'nin Ebû Hanîfe'den aktardığı rivayete göre kadın isterse cemaatle namaz kılınan bir camide de i'tikâfa girebilir.¹⁰⁶ Ayrıca Hanefîlere göre kadın için evindeki ibadet alanı, mahallesindeki mescitten mahallesindeki mescid ise büyük camiden daha faziletlidir. Bu sıralama, kadın açısından daha sakin, daha güvenli ve daha örtülü bir ortamın tercih edilmesi esasına dayanmaktadır.¹⁰⁷ Hz. Âişe'den aktarılan şu söz de bu görüşü desteklemektedir: "Resûlullah, kendisinden sonraki kadınların durumunu görseydi, İsrailoğullarının kadınlarına yaptığı gibi onları da mescitlere gitmekten menederdi."¹⁰⁸ Ebû Ca'fer et-Tahâvî'ye (ö. 321/933) göre kadınların kocalarıyla birlikte sefere çıkmaları câiz olduğu gibi kocalarının bulunduğu mescitte i'tikâfa girmeleri de câizdir.¹⁰⁹

Mâlikî mezhebine göre kadının i'tikâfi ancak mescitte sahîh olur. Bunun gerekçesi, i'tikâf etmek isteyen herkes için mescid dışındaki mekânların geçerli olmamasıdır. Bu hükmün aslı erkek için geçerli olup kadın da aynı hükme tâbidir. Zira erkek için i'tikâfın caiz olmadığı yerlerde -hamam, çarşı ve benzeri geçiş alanlarında- kadının i'tikâfi da sahîh değildir. Ayrıca i'tikâf için erkek açısından geçerli olan bütün şartlar kadın için de geçerlidir. Bunun aslı oruç şartında da görülmektedir. Bunun yanında mescid, kadının hayız veya cünüplük hâlinde dahi

¹⁰⁰ Şemsuddîn Muhammed b. Abdillâh el-Mısırî el-Hanbelî Zerkeşî, *Şerhu'z-Zerkeşî 'alâ Muhtasari'l-Hırakî* (b.y.: Dâru'l-'Ubeykân, 1993), 12-18.

¹⁰¹ Dimaşkî, *el-Mübdî' fî şerhi'l-Mukni'*, 3/69-70.

¹⁰² Zeylaî, *Tebyînül-hakâik*, 1/350; Bâbertî, *el-İnâye*, 2/394; Kemâlüddîn Muhammed b. Abdilvâhid es-Sivâsî el-İskenderî İbnü'l-Hümâm, *Fethu'l-kadîr* (b.y.: Dâru'l-Fikr, ts), 2/394.

¹⁰³ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 9/337; Ebû Dâvûd, *es-Sünen*, "salat", 53.

¹⁰⁴ Cessâs, *Şerhu Muhtasari't-Tahâvî*, 2/472-473; Mevsilî, *el-İhtiyâr li-ta'îli'l-Muhtâr*, 1/137.

¹⁰⁵ Mevsilî, *el-İhtiyâr li-ta'îli'l-Muhtâr*, 1/137.

¹⁰⁶ Semerkandî, *Tuhfetü'l-fukahâ'*, 1/372-373.

¹⁰⁷ Kâsânî, *Bedâ'i'u's-sanâ'i'*, 2/113.

¹⁰⁸ Mâlik, *Muvattâ*, "kible", 15.

¹⁰⁹ Tahâvî, *Muhtasaru ihtilâfi'l-ulemâ*, 2/49.

kısa süreli bulunmasına izin verilen bir mekân olduğundan, i'tikâfın mescid dışında yapılabileceğini ileri sürmek Mâlikî usûlü açısından temellendirilemez.¹¹⁰

Şâfiî mezhebinde kadının evde i'tikâfı konusunda iki temel yaklaşım öne çıkmaktadır: Şâfiî'nin kavli-cedîdi, evin ibadet bölmesi gerçek bir "mescid" niteliği taşımadığı için orada i'tikâfı geçersiz saymaktadır. Bu görüşü Hz. Peygamber'in eşlerinin mescidi tercih etmesi ve nassın "mescid" şartını dar yorumlamasıyla desteklemektedir. Buna karşılık kavli-kadîm, kadının evindeki namaz mahallini erkeğin mescidi konumunda görerek i'tikâfı sahih kabul etmektedir. Ancak namazın aksine i'tikâfın mekâna sıkı sıkıya bağlı bir ibadet olduğu gerekçesiyle bu yaklaşım reddedilmektedir.¹¹¹ Hanbelî mezhebi de bu konuda Şâfiî'nin kavli-cedîdiyle aynı görüştedir. Hanbelîlere göre ev içindeki özel ibadet alanları mescid hükmünde olmadığından, bu tür mekânlarda yapılan i'tikâf sahih değildir.¹¹²

Zâhirîlere göre ne kadın ne de erkek, evinin içinde bulunan bir mescitte i'tikâfa giremez. Zira Zâhirî yaklaşımında hükmün kaynağı olan nassın zahiri esas alınır ve Bakara 187. âyette geçen "...mescidlerde i'tikâfa girmişken..." ifadesi, i'tikâfın ancak gerçek anlamda mescid niteliği taşıyan yerlerde yapılabileceğini göstermektedir. Âyette herhangi bir tahsis bulunmadığından, hüküm geneldir ve evlerde oluşturulan özel mescitler bu kapsamın dışında kalır.¹¹³

Kanaatimizce, kadının fitne ve meşakkatin bulunmadığı, güvenli bir mescid imkânına sahip olması hâlinde i'tikâfını mescidde yapması daha faziletlidir. Bu tercih, Bakara sûresi 187'deki sarîh beyana, Hz. Peygamber'in eşlerinin uygulamasına ve cumhurun görüşüne uygunluğu bakımından daha güçlü görünmektedir. Buna karşılık, sağlık sorunu, güvenlik endişesi, aile içi sorumluluklar veya mescide ulaşım zorluğu gibi sebeplerle mescide gidemeyen kadınların, Hanefî mezhebinde yer alan hükme istinaden evlerinde kendilerine ayrılan uygun ibadet alanında i'tikâfa niyet etmeleri mümkündür. Netice itibarıyla i'tikâfın özü, Allah'a yönelmek ve dünyevî meşgalelerden uzaklaşmak olduğundan, bu maksat ihlâs ve uygun şartlar çerçevesinde hem mescidde hem de evde tahakkuk edebilir.

Sonuç

Modern hayatın yoğunluğu, bireyi sürekli bir koşuşturma ve dikkat dağınıklığı içinde bırakmaktadır. Bu durum, insanın kendisiyle baş başa kalmasını, tefekkür etmesini ve mânevî derinliğini beslemesini giderek zorlaştırmaktadır. İ'tikâf, bu bağlamda sadece bir ibadet değil, aynı zamanda bireyin içsel dünyasına yönelmesini sağlayan bir arınma ve diriliş sürecidir. Kısa süreli de olsa i'tikâf için ayrılan özel zaman dilimi, kişinin dünya meşguliyetlerinden uzaklaşarak hakikatle yüzleşmesine, kendini ve Rabbini hatırlamasına vesile olmaktadır.

İslâm hukuk ekolleri, i'tikâfın meşrû ve faziletli bir ibadet olduğu hususunda ittifak halindedir. Bununla birlikte, nasların delâleti, ibadetin mahiyeti ve nebevî uygulamanın yorumlanış biçimine bağlı olarak hükmün bağlayıcılık derecesi konusunda farklı yaklaşım modelleri ortaya çıkmıştır. Bu çerçevede Hanefî mezhebi, i'tikâfı normal zamanlarda müstehap, Ramazan'ın son on gününde ise Hz. Peygamber'in kesintisiz uygulamasına dayanarak sünnet-i müekkelede olarak değerlendirmektedir. Bununla birlikte, i'tikâfın nezredilmesi veya başlanıp yarıda bırakılması hâlinde vücûbiyet kazandığı kabul edilmektedir. Şâfiî mezhebi i'tikâfı her

¹¹⁰ el-Kâdî Ebû Muhammed Abdulvehhâb b. Ali Bağdâdî, *el-İsrâf 'alâ nuketi mesâ'ili'l-hilâf*, thk. el-Habîb b. Tâhir (b.y.: Dâru İbn Hazm, 1999), 1/452.

¹¹¹ Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed Remlî, *Nihâyetü'l-muhtâc ilâ şerhi'l-Minhâc* (Beyrut: Dâru'l-Fıkr, 1984), 3/217-218; Muhammed ez-Zührî Gamrâvî, *es-Sirâcü'l-vehhâc alâ metni'l-Minhâc* (Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, ts.), 147; Ebü'l-Bekâ Kemâlüddîn Muhammed b. Mûsâ el-Kâhirî eş-Şâfiî Demîrî, *en-Necmü'l-vehhâc fî şerhi'l-Minhâc* (Cidde: Dâru'l-Minhâc, 2004), 3/373.

¹¹² Dimaşkî, *el-Mübdî' fî şerhi'l-Mukni'*, 3/64; İbn Kudâme, *el-Kâfi*, 1/455.

¹¹³ İbn Hazm, *el-Muhallâ bi'l-âsâr*, 3/428.

vakit için sünnet-i müekkede olarak görmektedir. Mâlikî mezhebinde ise meşhur görüşe göre, nebevî uygulamadaki devamlılık unsuruna ilişkin usûlî yorum farklılığı sebebiyle i'tikâf ağırlıklı olarak müstehap kabul edilmektedir. Hanbelî mezhebi de i'tikâfî esas itibarıyla sünnet saymakta, ancak diğer mezheplerle ortak şekilde, nezredilmesi hâlinde vâcip hükmünü benimsemektedir.

İ'tikâfın rükünleri konusunda da mezhepler arasında farklılıklar vardır. Çoğunluk dört rükün kabul ederken Hanefiler yalnızca mescitte kalmayı rükün saymıştır. Mâlikîler ise orucu da rükün kabul ederek beş unsur belirlemiştir.

İ'tikâf ibadetini geçersiz kılan fiiller bağlamında fıkıh mezhepleri, temel ilkelerde müşterek bir yaklaşım sergilemekle birlikte, uygulama ve detaylarda farklı görüşler geliştirmiştir. Mezheplerin ittifak ettiği başlıca hususlardan biri, cinsel ilişkinin i'tikâfî bozucu bir fiil olduğudur. Bu konuda Kur'ân nassına dayalı açık bir hüküm bulunmakta olup, mezhepler arasında herhangi bir ihtilaf söz konusu değildir. Benzer şekilde, mescitten zaruret dışında çıkmanın da i'tikâfî geçersiz kılacağı yönünde genel bir uzlaşma mevcuttur. Zaruret kapsamında değerlendirilen hâller; tuvalet ihtiyacı, yemek ve içecek temini, hastalık gibi kişinin mescitte karşılayamayacağı temel ihtiyaçlarla sınırlıdır. Ancak mezhepler, bu zaruretin kapsamı, süresi ve mescid dışına çıkışın sınırları konusunda farklı içtihatlar ortaya koymuşlardır.

İ'tikâfta geçerlilik şartları, hem bu ibadeti yerine getiren kişinin taşıması gereken niteliklere hem de ibadetin icra edildiği mekân ve zamana ilişkin hükümlerle yakından bağlantılıdır. Klasik fıkıh literatürü incelendiğinde, i'tikâfta ortak kabul gören bazı temel şartların bulunduğu, bunun yanında mezhepler arasında özellikle oruç ve vakit konularında belirgin görüş ayrılıklarının ortaya çıktığı görülmektedir.

Öncelikle, i'tikâfta bulunan kimsenin Müslüman, akıl sahibi ve mânevî kirlilikten temiz olması gerektiği hususunda ittifak vardır. Buna karşılık bulûğ ve hürriyet şart koşulmamış; velisinin izniyle çocuğun, efendisinin izniyle kölenin i'tikâfta bulunabileceği kabul edilmiştir. Niyet, ibadetin mahiyeti gereği vazgeçilmez bir unsur olup, bütün mezhepler tarafından i'tikâfta sahihliğin temel şartı olarak değerlendirilmiştir.

Oruç, mezhepler arasında en fazla tartışılan şartlardan biridir. Hanefî mezhebinde vâcip i'tikâfta oruç şart Sünnet i'tikâfta ise farklı görüş ve rivayetler bulunmaktadır. Bazı rivayetlerde orucun i'tikâfın ayrılmaz bir parçası olduğu belirtilirken, bazı rivayetlerde ise i'tikâfın oruçsuz da yapılabileceği ifade edilmektedir. Mâlikî mezhebi de orucu i'tikâfta zorunlu görmüştür. Buna karşılık Şâfiî, Hanbelî ve Zâhirî mezheplerinde oruçsuz i'tikâfta bulunmanın sahih olduğu yönünde görüşler mevcuttur. Bu ihtilafın temelinde, Hz. Peygamber'in i'tikâfta bulunduğu zamanların Ramazan ayına denk gelmesi, Kur'ân'da i'tikâftan bahsedilen âyetlerde oruçla birlikte zikredilmesi ve rivayetlerin farklı yorumlanması gibi sebepler bulunmaktadır. İ'tikâfın sıhhatine ilişkin olarak orucun şart olup olmadığı meselesinde, orucu zorunlu gören yaklaşım yerine bunun şart olmadığını kabul eden görüşün daha güçlü olduğu kanaati ortaya çıkmaktadır. Çünkü ibadetlerde geçerlilik şartlarının daraltıcı biçimde belirlenmesi, ancak açık ve bağlayıcı bir nas ile temellendirilebilir. Fiilî sünnet ve bağlama dayalı rivayetlerin doğrudan şart koyucu delil olarak değerlendirilmesi ise usûl açısından ihtiyat gerektiren bir yaklaşımdır. Hz. Peygamber'in i'tikâfî çoğu zaman oruçla birlikte gerçekleştirmiş olması, bunu zorunlu bir unsur haline getirmekten ziyade ibadetin fazilet ve kemal yönünü ortaya koyan bir uygulama olarak anlaşılmalıdır. Bu sebeple i'tikâfın oruçla birlikte yapılması daha faziletli olmakla birlikte, onun sahihlik şartı olarak kabul edilmesini gerektirecek kuvvetli bir delil bulunmadığı söylenebilir.

Vakit konusunda da mezhepler arasında dikkat çekici farklılıklar vardır. Hanefiler, gündüz vakti olmaksızın yalnızca gece i'tikâfta bulunmayı geçerli görmemiş; nâfile i'tikâfta ise sürenin asgari miktarı konusunda farklı rivayetler nakledilmiştir. Mâlikî mezhebinde bir gün

bir gece, üç gün veya on gün gibi farklı asgari süreler zikredilmiş; Şâfiîler ise belirli bir zaman şartı aramayıp bir saatlik i'tikâfı bile geçerli kabul etmişlerdir. Hanbelî mezhebinde orucun şart kabul edilip edilmemesine bağlı olarak süre değişmektedir. Zâhirîler ise i'tikâfta herhangi bir zaman sınırlaması bulunmadığını savunmaktadır. Kanaatimize göre i'tikâf, öz itibarıyla mescitte bulunmayı sürdürme ve ibadet niyetiyle orada kalmaya dayanan taabbudî bir ameldir. Bu nitelik göz önüne alındığında, i'tikâfın sahih sayılması için belirli bir asgarî süre öngörmek, ancak bunu açık ve sahih bir nasla temellendirmekle mümkündür. Zira ilgili naslarda i'tikâfa dair bağlayıcı bir alt sınırın belirtilmemiş olması, bu konuda şâri'in mükellefe bir esneklik ve genişlik tanıdığını göstermektedir. Bununla birlikte, i'tikâfın süresinin uzaması, ibadetin manevî derinliğini ve kalbî yoğunluğunu artırması bakımından faziletli ve teşvik edilen bir durumdur.

Mescid şartı da i'tikâfta belirleyici bir unsur olarak öne çıkmıştır. Fakihlerin çoğunluğu, Bakara 187. âyetteki "*mescidlerde i'tikâfta bulunma*" ifadesini i'tikâfta mescidin zorunlu olduğu şeklinde anlamış; ancak hangi mescidin yeterli olduğu konusunda farklı görüşler ortaya çıkmıştır. Bazıları i'tikâfı üç büyük mescitle sınırlandırırken, çoğunluk her mescitte sahih olacağını kabul etmiş; cuma namazı kılınan mescidi şart koşanlar da olmuştur. Zâhirîler ise nassın zahirine dayanarak her mescitte i'tikâfın geçerli olduğunu savunmuştur. Kadınların i'tikâfta bulunması konusunda da mezhepler arasında dikkat çekici farklılıklar mevcuttur. Hanefîler, kadın için en faziletli yerin evdeki ibadet alanı olduğunu belirtmiş; ancak camide i'tikâfta bulunmayı da câiz görmüştür. Mâlikî, Şâfiî (kavl-i cedîd) ve Hanbelî mezhepleri ise i'tikâfta mescid şartını kadınlar için de aynen uygulamış ve evde yapılan i'tikâfı sahih görmemiştir. Kanaatimize göre, kadının fitne ve meşakkatin bulunmadığı güvenli bir mescid imkânına sahip olması hâlinde i'tikâfını mescidde yapması daha faziletli görünmektedir. Bu yaklaşım, Bakara 187. ayetin delaleti, Hz. Peygamber'in eşlerinin uygulamaları ve cumhurun görüşüyle uyumludur. Buna karşılık sağlık, güvenlik veya benzeri engeller sebebiyle mescide gidemeyen kadınların, Hanefî mezhebine göre evlerinde uygun bir ibadet alanında i'tikâfa niyet etmeleri mümkündür. İ'tikâfın temel amacı olan Allah'a yöneliş, her iki durumda da tahakkuk edebilir.

Funding / Finansman: This research received no external funding. / Bu araştırma herhangi bir dış fon almamıştır.

Conflicts of Interest / Çıkar Çatışması: The author declare no conflict of interest. / Yazar, herhangi bir çıkar çatışması olmadığını beyan eder.

Ethical Statement / Etik Beyan: This study does not require ethical committee approval as the data were obtained from existing literature and published sources. The author hereby declare that the research was conducted in accordance with scientific and ethical principles, and all sources utilized in the study have been duly acknowledged in the references. / Bu çalışma, etik kurul izni gerektirmeyen nitelikte olup kullanılan veriler literatür taraması/yayınlanmış kaynaklar üzerinden elde edilmiştir. Çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkeleri uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği yazar tarafından beyan olunur.

AI Use Disclosure / Yapay Zeka Kullanım Beyanı: The author declare that no generative AI or AI-assisted technologies were used in the preparation of this manuscript. / Yazar, bu makalenin hazırlanmasında hiçbir üretken yapay zeka veya yapay zeka destekli teknolojinin kullanılmadığını beyan ederler.

Sustainable Development Goals (SDG) / Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları (SDG): Doesn't Support / Desteklemiyor

Kaynakça

- Acar, Abdullah. *Fikhî Açından Kuran Kıssaları*. Konya: E-kopi Yayınları, 2010.
- Ahmed b. Hanbel, Ebû Abdillâh Ahmed b. Muhammed b. Hanbel eş-Şeybânî. *Müsned*. thk. Şuayb el-Arnaût - Âdil Mürşid. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 2001.
- Aslan, Zübeyir. *İslâm Hukukunda Mâbedlerin Yeri ve Hükmü*. ed. Mehmet Naim Çapras. Ankara: Sonçağ Akademi Yayınları, 2022.
- 'Aynî, Ebû Muhammed Mahmûd b. Ahmed Bedruddîn. *'Umdetu'l-kârî şerhu Sahîhi'l-Buhârî*. Beyrut: Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, ts.
- Bâbertî, Ekmelüddîn Muhammed b. Mahmûd b. Ahmed er-Rûmî el-Mısırî. *el-Înâye şerhu'l-Hidâye*. Beyrut: Dâru'l-Fikr, ts.
- Bağdâdî, Ebû Muhammed Abdülvehhâb b. Alî et-Tağlibî. *el-Maûne alâ mezhebi âlimi'l-Medîne*. thk. Humeys Abdülhak. Mekke: el-Mektebetü't-Ticâriyye, ts.
- Bağdâdî, el-Kâdî Ebû Muhammed Abdülvehhâb b. Ali. *el-İsrâf 'alâ nuketi mesâ'ili'l-hilâf*. thk. el-Habîb b. Tâhir. b.y.: Dâru İbn Hazm, 1999.
- Beyhakî, Ebû Bekr Ahmed b. el-Hüseyn. *es-Sünenü'l-kübrâ*. thk. Muhammed Abdulkadir Ata. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2003.
- Beyhakî, Ebû Bekr Ahmed b. el-Hüseyn. *es-Sünenü's-sagîr*. thk. Abdülmu'tî Emîn Kal'acî. Karaçi: Câmîatü'd-Dirâsâti'l-İslâmiyye, 1989.
- Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail. *Sahîh*. ed. Muhammed Züheyr. Beyrut: Dâru Tavki'n-Necât, 1422.
- Cessâs, Ebû Bekr Ahmed b. Alî er-Râzî. *Şerhu Muhtasari't-Tahâvî*. Beyrut: Dâru'l-Beşâiri'l-İslâmiyye, 2010.
- Cezîrî, Abdurrahmân b. Muhammed İvaz. *el-Fıkhu ale'l-mezâhibi'l-erba'a*. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2. Basım, 2003.
- Cihangir, Evcan. *Fıkıhta İtikâf, Sivas'lı Numan Efendi ve İtikâfa Dair Risâlesi*. Sivas: Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2020.
- Cürcânî, Ebû'l-Hasen Alî b. Muhammed b. Alî es-Seyyid eş-Şerîf. *et-Ta'rifât*. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1983.
- Çöklü, Ramazan. "Hanefî Mezhebine Göre İtikâf İbadeti". *Tasavvur / Tekirdağ İlahiyat Dergisi* 10/1 (Haziran 2024), 309-341. <https://doi.org/10.47424/tasavvur.1448823>
- Dârimî, Ebû Muhammed Abdullah b. Abdurrahmân. *Sünen*. thk. Hüseyin Selîm Esed ed-Dârânî. Suudi Arabistan: Dâru'l-Muğnî, 2000.
- Demîrî, Ebû'l-Bekâ Kemâlüddîn Muhammed b. Mûsâ el-Kâhirî eş-Şâfiî. *en-Necmü'l-vehhâc fî şerhi'l-Minhâc*. Cidde: Dâru'l-Minhâc, 2004.
- Dımaşkî, Ebû İshâk İbrâhîm b. Muhammed er-Râmînî Burhânüddîn. *el-Mübdi' fî şerhi'l-Mukni'*. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1997.
- Dindi, Emrah. "Cahiliye Araplarında Ramazan Ayı, İtikâf ve Oruç". *Yakın Doğu Üniversitesi İslam Tetkikleri Merkezi Dergisi* 3/2 (Kasım 2017), 27-55.
- Ebû Dâvûd, Süleymân b. Eş'as el-Ezdî es-Sicistânî. *es-Sünen*. thk. Şuayb Arnavût - Muhammed Kâmil Karabellî. Beyrut: Dâru'r-Risâle el-'Âlemiyye, 2009.
- Ebû'l-Hac, Salih Muhammed. *el-Câmi' fî ahkâmi's-savm ve'l-i'tikâf*. Amman: Merkez Envârü'l-Ulemâ li'd-Dirâsât, 2020.
- Ebû'l-İhlâs Hasen b. Ammâr b. Alî el-Vefâi el-Mısırî Şürünbülâlî. *Merâkı'l-felâh bi-İmdâdi'l-fettâh*. ed. Naîm Zerzûr. el-Mektebetü'l-Asriye, 2005.
- Ferâhîdî, Ebû Abdirrahmân Halîl b. Ahmed. *Kitâbü'l-'Ayn*. thk. Mehdî el-Mahzûmî - İbrahim es-Sâmerrâî. b.y.: Dâr ve Mektebetü'l-Hilâl, ts.

- Fîrûzâbâdî, Ebû't-Tâhir Mecdüddîn Muhammed b. Ya'kûb. *el-Kâmûsü'l-muhît*. Beyrut: Mektebetu Tahkîki't-Tûras fi Müessesetir-Risale, 8. Basım, 2005.
- Gamrâvî, Muhammed ez-Zührî. *es-Sirâcü'l-vehhâc alâ metni'l-Minhâc*. Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, ts.
- Gazzâlî, Ebû Hâmid Muhammed b. Muhammed et-Tûsî. *el-Vasît fi'l-Mezheb*. thk. Ahmed Mahmûd İbrâhîm - Muhammed Muhammed Tamir. Kahire: Dâru's-Selâm, 1417.
- Gül, Ali. "Mutekiflerin İtikaf Tecrübeleri ve İtikafın Şahsiyet Terbiyesindeki Rolü". *Harran İlahiyat Dergisi* 51 (Haziran 2024), 1-25. <https://doi.org/10.30623/hij.1286983>
- Haccâvî, Ebû'n-Necâ Şerafuddîn Mûsâ b. Ahmed. *el-İknâ'*. ed. Abdullatîf Muhammed Mûsâ el-Makdisî es-Subkî. Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, ts.
- Haddâd, Ebû Bekr b. Alî Radiyyüddîn. *el-Cevheretü'n-neyyire*. Kahire: el-Matbaatü'l-Hayriyye, 1322.
- Halebî, Ali Hasan Abdulhamit. *el-İnsâf fi ahkâmî'l-İtikâf*. Ammân: el-Mektebetü'l-İslâmiyye, 1987.
- Haraşî, Muhammed b. Abdillâh. *Şerhu Muhtasarı Halil*. 8 Cilt. Beyrut: Dâru Fikr li't-Tibâe, ts.
- Hasan, Ahmed İbrahim - Abdulmuhsin, Abdullah. "el-İtikâf fi'l-Kur'ânî'l-Kerîm: Dirâse Mevzû'iyye". *Mecelletü'l-Bâhisi li'l-'Ulûmi'l-İslâmiyye*, 163-187.
- Hinn, Mustafa vd. *el-Fikhu'l-menhecî alâ mezhebi'l İmam Şâfiî*. Dımaşk: Dâru'l-Kalem, 4. Basım, 1992.
- İbn Abdülber, Ebû Ömer Cemâlüddîn Yûsuf b. Abdillâh en-Nemerî. *el-Kâfi fi fikhi ehli'l-Medîne*. thk. Muhammed Ahyed el-Moritânî. Riyad: Mektebetü'r-Riyâd el-Hadîse, 2. Basım, 1980.
- İbn Ebî Şeybe, Ebû Bekr Abdullâh b. Muhammed b. Ebî Şeybe el-Kûfî. *el-Musannef*. thk. Kemâl Yusuf el-Hût. Riyad: Mektebetü'r-Rüşd, 1409h.
- İbn Hacer el-Heytemî, Ebû'l-Abbâs Ahmed b. Muhammed b. Hacer. *el-Minhâcü'l-Kavîm Şerhu Mukaddimetü'l-Hadramiyye*. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2000.
- İbn Hazm, Ebû Muhammed Alî b. Ahmed b. Saîd b. Hazm. *el-Muhallâ bi'l-âsâr*. Beyrut: Dâru'l-Fikr, ts.
- İbn Kâdî Şühbe, Bedruddîn Ebû'l-Fazl Muhammed b. Ebîbekîr el-Esedî eş-Şâfiî. *Bidâyetü'l-muhtâc fi şerhi'l-Minhâc*. thk. Enver b. Ebîbekir Şeyheyî'd-Dâğistân. Cidde: Dâru'l-Minhâc, 2011.
- İbn Kudâme, Ebû'l-Ferec Abdurrahmân b. Muhammed el-Makdisî. *eş-Şerhu'l-kebîr*. Dâru'l-Kitâbi'l-'Arabî, ts.
- İbn Kudâme, Muvaffakuddîn Abdullah b. Ahmed el-Makdisî. *el-Kâfi*. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1994.
- İbn Kudâme, Muvaffakuddîn Abdullah b. Ahmed el-Makdisî. *el-Muğnî*. Kahire: Mektebetü'l-Kâhire, 1968.
- İbn Receb, Ebû'l-Ferec Zeynüddîn Abdurrahmân b. Ahmed b. Abdurrahmân Receb el-Bağdâdî ed-Dımaşkî. *Letâifü'l-meârif*. b.y.: Dâru İbn Hazm, 2004.
- İbn Rüşd, Ebû'l-Velîd Muhammed b. Ahmed b. Muhammed el-Kurtubî. *Bidâyetü'l-müctehid ve nihâyetü'l-muktesid*. Kahire: Dâru'l-Hadîs, 2004.
- İbn Rüşd, Ebû'l-Velîd Muhammed b. Ahmed b. Muhammed el-Kurtubî. *el-Mukaddimâtü'l-mümeħhidât*. thk. Muhammed Haccî. Beyrut: Dâru'l-Garbi'l-İslâmî, 1988.
- İbnü'l-Hümâm, Kemâlüddîn Muhammed b. Abdilvâhid es-Sivâsî el-İskenderî. *Fethu'l-kadîr*. 10 Cilt. b.y.: Dâru'l-Fikr, ts.
- İbnü'l-Mülakkın, Ebû Hafs Sirâcüddîn Ömer b. Alî el-Ensârî el-Mısrî. *Ucâletü'l-muhtâc ilâ tevcîhi'l-Minhâc*. Ürdün: Dâru'l-Kitâb, 2001.
- İbnü'l-Münzir, Ebû Bekr Muhammed b. İbrâhîm en-Nîsâbü'rî. *el-İşrâf 'alâ mezâhibi'l-'ulemâ*. thk. Sağîr Ahmed el-Ensârî Ebû Hammâd. Resû'l-Hayme: Mektebetü Mekke es-Sikâfiyye, 2004.
- Kallek, Cengiz. "Müd". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 31/457-459. İstanbul: TDV Yayınları, 2006.
- Karakaş, Ahmet Canan. "İtikafın Manevi Zekâ, Dînî Şuur ve Endişe Şiddeti Üzerine Etkisi". *Akademik Platform İslami Araştırmalar Dergisi* 3/1 (Mart 2019), 1-12.
- Kâsânî, Alâüddîn Ebû Bekr b. Mes'ûd. *Bedâ'iu's-sanâ'i' fi tertîbi's-şerâ'i'*. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2. Basım, 1986.
- Kubeysî, Abdürrezzâk. *İtikâf Hükümleri ve Müslüman Hayatındaki Yeri*. ed. Enes Yiğit. çev. Nureddin Yıldız. İstanbul: İdrak Yayınları, 2021.

- Kudûrî, Ebü'l-Hüseyn Ahmed b. Ebî Bekr. *el-Muhtasar*. thk. Kâmil Muhammed Muhammed Üveyde. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1997.
- Mâlik, Ebu Abdillâh Mâlik b. Enes b. Mâlik. *Muvattâ*. Beyrut: Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, 1985.
- Mâverdi, Ebü'l-Hasen Alî b. Muhammed el-Basrî. *el-Hâvi'l-kebîr*. thk. Alî Muhammed Mu'avvad - 'Âdil Ahmed 'Abdulmevcûd. 19 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1999.
- Mergînânî, Alî b. Ebî Bekr b. Abdilcelîl el-Fergânî Ebü'l-Hasen Burhânüddîn. *el-Hidâye fî şerhi Bidâyeti'l-mübtedî*. thk. Tîlâl Yûsuf. 4 Cilt. Beyrut: Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, ts.
- Mevsilî, Ebü'l-Fazl Mecdüddîn Abdullâh b. Mahmûd b. Mevdûd. *el-İhtiyâr li-ta'îlî'l-Muhtâr*. ed. Mahmûd Ebû Dakika. 5 Cilt. Kâhire: Matbatu'l-Halebî, 1937.
- Mevsilî, Ebü'l-Fazl Mecdüddîn Abdullâh b. Mahmûd b. Mevdûd. *el-İhtiyâr li-ta'îlî'l-Muhtâr*. thk. Mahmûd Ebû Dakika. Kahire: Matbatu'l-Halebî, 1937.
- Mustafa, İbrahim vd. *el-Mu'cemu'l-vasît*. Dâru'd-Da'va, ts.
- Muşeykih, Halid b. Ali. *Fıkhü'l-i'tikâf*. Riyad: Dâr Asdâ'i'l-Muctema', 1999.
- Müslim, Ebü'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc. *el-Câmi'u's-sahîh*. thk. Muhammed Fuâd Abdulbakî. Beyrut: Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, ts.
- Müzenî, Ebû İbrâhîm İsmâîl b. Yahyâ. *el-Muhtasar*. Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, 1990.
- Nefrâvî, Şihâbuddîn Ahmed b. Ganîm b. Sâlim el-Ezherî. *el-Fevâkihu'd-Devvânî 'alâ Risâleti İbn Ebî Zeyd el-Kayravânî*. b.y.: Dâru'l-Fikr, 1995.
- Nevevî, Ebu Zekeriyâ Yahyâ b. Şeref. *el-Mecmû' şerhu'l-Mühezzeb (Sübkî ve Mutî'nin Tekmilesi ile birlikte)*. Dâru'l-Fikr, ts.
- Nevevî, Ebu Zekeriyâ Yahyâ b. Şeref. *Minhâcü't-tâlibîn ve 'umdetü'l-muftîn fi'l-fikh*. thk. Ivaz Kâsım Ahmed Ivaz. Beyrut: Dâru'l-Fikr, 2005.
- Nevevî, Ebû Zekeriyâ Yahyâ b. Şeref. *Ravdatü't-tâlibîn ve umdetü'l-müttakîn*. thk. Zuheyr eş-Şâviş. Beyrut: el-Mektebü'l-İslâmî, 2. Basım, 1991.
- Remlî, Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed. *Nihâyetü'l-muhtâc ilâ şerhi'l-Minhâc*. 8 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1984.
- Sahnûn, Ebû Saîd Abdüsselâm b. Saîd b. Habîb et-Tenûhî. *el-Müdevvene*. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1994.
- Semerkindî, Muhammed b. Ahmed b. Ebî Ahmed Ebû Bekr Alâüddîn. *Tuhfetü'l-fukahâ'*. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2. Basım, 1994.
- Serahsî, Şemsü'l-eimme Muhammed b. Ebî Sehl Ahmed. *el-Mebsût*. Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, 1993.
- Şâfî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İdrîs b. Abbâs. *el-Müsned*. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1400.
- Şeybânî, Ebû Abdillâh Muhammed b. el-Hasen b. Ferkad. *el-Asl*. thk. Mehmet Boynukalın. Beyrut: Dâru İbn Hazm, 2012.
- Şeybânî, Ebû Abdillâh Muhammed b. el-Hasen b. Ferkad. *el-Hüccce 'alâ ehli'l-Medîne*. thk. Mehdî Hasan el-Kîlânî. Beyrut: Âlemü'l-Kütüb, 3. Basım, 1403.
- Şîrâzî, Ebû İshâk Cemâlüddîn İbrâhîm b. Alî. *el-Muhezzeb fî fikhî'l-İmâm eş-Şâfî'*. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, ts.
- Şîrbînî, Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed el-Hatîb. *Muğni'l-muhtâc ilâ marifeti me'ânî elfâzi'l-Minhâc*. 6 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1994.
- Şîrbînî, Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed el-Hatîb el-Kâhirî. *el-İknâ' fî halli elfâzi Ebî Şucâ'*. thk. Mektebu'l-buhûsi ve'd-dirâsât. Beyrut: Dâru'l-Fikr, ts.
- Tahâvî, Ebû Ca'fer Ahmed b. Muhammed b. Selâme. *Muhtasarü ihtilâfi'l-ulemâ*. thk. Abdullah Nezîr Ahmed. Beyrut: Dâru'l-Beşâiri'l-İslâmiyye, 2. Basım, 1417.
- Tahtâvî, Ahmed b. Muhammed. *Haşiyetü't-Tahtâvî alâ Merâkı'l-felâh şerhu Nûri'l-îzâh*. thk. Muhammed Abdülazîz el-Hâlidî. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1997.
- Tayyâr, Abdullah b. Muhammed vd. *el-Fıkhü'l-müyesser*. Riyad: Medârü'l-Vatan, 2011.
- Tirmizî, Ebû İsâ Muhammed b. İsâ b. Sevre (Yezîd). *el-Câmi'u'l-kebîr-Sünen-i Tirmizî*. thk. Beşşâr 'Avvâd Ma'rûf. Beyrut: Dâru'l-Ğarbi'l-İslâmî, 1998.

-
- Zebîdî, Ebü'l-Feyz Muhammed b. Muhammed b. Abdirrezzâk el-Bilgrâmî el-Hüseynî. *Tâcü'l-'arûs min cevâhiri'l-kâmûs*. Kuveyt: Matbaatü Hukûmeti'l-Kuveyt, 2. Basım, 1994.
- Zerkeşî, Şemsuddîn Muhammed b. Abdillâh el-Mısrî el-Hanbelî. *Şerhu'z-Zerkeşî 'alâ Muhtasari'l-Hırakî*. b.y.: Dâru'l-'Ubeykân, 1993.
- Zeylaî, Ebû Muhammed Fahrüddîn Osmân b. Alî el-Bârîî. *Tebyînü'l-hakâik şerhu Kenzi'd-dekâik*. 6 Cilt. Kahire: el-Matbaatü'l-Kübra'l-Emîriyye, 1313.

Research Article

The Jurisprudential Dimensions of the I'tikāf Observance

Hasan DEMİR

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Siirt Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, İslam Hukuku Anabilim Dalı, Siirt, Türkiye
Assist. Prof., Siirt University, Faculty of Theology, Department of Islamic Law, Siirt, Türkiye

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5881-1293> | ROR ID: <https://ror.org/05ptwtz25> | demirhasan733@gmail.com

EXTENDED ABSTRACT

Introduction: I'tikāf constitutes a profound act of devotion wherein an individual dedicates a specific period exclusively to worship and spiritual contemplation within a mosque. The legitimacy and importance of this practice are established by the Holy Qur'ān and the example of Prophet Muḥammad, particularly his observance during the final ten days of Ramaḍān. Despite the extensive body of classical fiqh literature on i'tikāf, systematic comparative studies remain limited. Consequently, this study aims to contribute to the existing literature by comprehensively analyzing the jurisprudential dimensions of i'tikāf, focusing on the four major Sunni schools of law and the Zāhirī school.

Method: Within the methodological framework of this research, document analysis, a prominent qualitative research method, was systematically employed. Accordingly, classical period fiqh sources, school-specific literature, detailed commentaries, marginalia, and modern academic studies were examined. The primary sources of this study comprise the foundational texts of the four major Sunni schools, alongside seminal works of the Zāhirī school.

Findings: The research reveals a consensus among the Islamic legal schools regarding the legitimacy of i'tikāf, universally acknowledging it as a legally valid and highly virtuous act of worship. Nevertheless, substantial jurisprudential disagreements exist concerning its precise legal nature and fundamental conditions of validity. Foremost among these is the fasting condition. The duration is another area of disagreement. Regarding the spatial condition, the vast majority of jurists, based on Sūrat al-Baqarah, consider mosque confinement necessary; however, the characteristics of a valid mosque are debated. Some accept any mosque, while others stipulate mosques hosting Friday prayers. The Ḥanafī school establishes the performance of i'tikāf in a woman's home prayer area as the standard, while several other schools deem the mosque a prerequisite for women as well.

Discussion: The schools articulate differing normative rulings for i'tikāf. Ḥanafīs categorize it as generally recommended, and as Sunnah Mu'akkadah during Ramaḍān's final ten days. Shāfi'īs classify it universally as Sunnah Mu'akkadah; Mālikīs predominantly as recommended; Ḥanbalīs as Sunnah, elevating it to an obligation only if explicitly vowed. Parallel disagreements surround the fasting requirement. Ḥanafīs stipulate fasting for obligatory i'tikāf, with varied reports for voluntary i'tikāf. Mālikīs deem fasting necessary. Conversely, Shāfi'ī, Ḥanbalī, and Zāhirī scholars recognize the validity of i'tikāf without fasting. Concerning minimum duration, Ḥanafīs invalidate obligatory i'tikāf lacking daylight fasting. Mālikīs articulate varying durations. Shāfi'īs impose no minimum requirement; Ḥanbalīs demand at least one full day; while Zāhirīs reject duration prerequisites.

Conclusion: The research concludes that fasting constitutes a condition of virtue and spiritual perfection, rather than a strict condition of legal validity, since validity conditions demand explicit scriptural evidence. Imposing specific minimum durations upon i'tikāf, a purely devotional act, appears juristically unsound, though extending it enhances spiritual perfection. For women, utilizing a secure mosque is preferable; otherwise, the home prayer area remains entirely permissible. Additionally, regarding individuals who die before fulfilling an i'tikāf vow, rejecting proxy performance appears juristically accurate. As a purely physical act of worship, performance by proxy is impermissible. Thus, compensating for the unfulfilled vow through expiation effectively preserves the strict individuality of physical worship while preventing the obligation from remaining unaddressed.

Recommendations: Future studies should investigate the various dimensions of i'tikâf. Empirical investigations into its psychological impacts on wellbeing and spiritual resilience will enhance current understanding. Furthermore, interdisciplinary studies integrating fiqh and psychology, alongside comparative field researches examining diverse contemporary applications across distinct Muslim societies, remain crucial theoretically and practically.

Keywords: Islamic Law, Worship, I'tikâf, Ruling, Comparative Jurisprudence.